

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΓΕΝΝΟΥΝ ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ(ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ)»**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΣΑΜΑΡΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ

2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	3
Το συναίσθημα.....	5
Κοινωνικά συναισθήματα και ηθικά συναισθήματα.....	8
Συναίσθημα / συγκίνηση.....	11
Συγκίνηση: καθαρά ατομική υπόθεση;	13
Η επιθετικότητα ως συγκινησιακή αντίδραση	15
Η μίμηση της επιθετικότητας και η ενίσχυση της.....	18
Βία στα σχολικά εγχειρίδια	20
Η ιστορία αλλιώς.....	24
Άμεση και έμμεση βία.....	26
Σχολείο και ενσυναίσθηση	30
Συμπεράσματα.....	35
Βιβλιογραφία.....	38

Εισαγωγή

Στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Τμήματος Ιστορίας, Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες εκπονείται η παρούσα Διπλωματική εργασία με τίτλο αυτής : Ψυχολογία και Ιστορία, Συναισθήματα που γεννούν οι ιστορικές εξελίξεις: Φαινόμενα βίας και επιθετικότητας. Ένα θέμα εξαιρετικά ανεξερεύνητο για τα ελληνικά δεδομένα και όχι μόνο. Η παρούσα εργασία θα είναι μια μικρή εισαγωγή σ αυτό το πολυδαίδαλο, μα συνάμα τόσο ενδιαφέρον θέμα και ίσως λειτουργήσει ως προάγγελος μιας βαθύτερης και ουσιαστικότερης έρευνας.

Ξεκινώντας κανείς να σκεφτεί και μόνο, αναρωτιέται αν θα μπορέσει να βγάλει κάτι, απ αυτή τη προσπάθεια, για ένα ζήτημα που άπτεται καθαρά στην υποκειμενικότητα. Η ψυχολογία, πέραν κάποιων βασικών θεμελιωδών ορισμών και εξηγήσεων συμπεριφορών, θα είναι πάντα ένα καθαρά προσωπικό και υποκειμενικό θέμα. Το πως δηλαδή ο καθένας μας αντιλαμβάνεται τον κόσμο στον οποίο ζει.

Θα επιχειρήσω να θέσω κάποια ερωτήματα, καίρια, που αφορούν το θέμα και θα είναι ευχής έργον, να μπορέσω να απαντήσω πρώτα στον εαυτό μου και ύστερα στην επιστήμη. Για να γίνει καλύτερα κατανοητό στο πλαίσιο της εργασίας και της θεματικής θα πρέπει να τεθούν εκτός των πρακτικών ερωτημάτων, καθαρά θεωρητικά ερωτήματα που αφορούν την επιστήμη της ψυχολογίας και θα μας βοηθήσουν να κοιτάξουμε, καλύτερα και ουσιαστικότερα στη ψυχή του παιδιού και μελλοντικού ενήλικα.

Για να εισαχθούμε στο θέμα, πρώτο και κύριο ερώτημα είναι, τί είναι το συναίσθημα; πως αυτό λειτουργεί και επηρεάζει την ψυχολογία μας και πως αυτό γίνεται ρυθμιστής της καθημερινότητας μας. Μετά από μια γενική αναφορά, θα συγκεκριμενοποιήσουμε την έρευνα μας στο θέμα της επιθετικότητας, τα βίας και κατόπιν της ενσυναίσθησης. Τελικά, η προβολή της βίας, της επιθετικότητας, της εγκληματικότητας και της παραβατικής συμπεριφοράς, επηρεάζουν και τελικά λειτουργούν ως πρότυπο στα παιδιά, ή είναι απλά ένα συναίσθημα εκ φύσεως ροής;

Γίνεται άραγε η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης να λειτουργήσει λυτρωτικά για το παιδί, ώστε να καταφέρει να δει τον «άλλον», αυτόν τον «ξένο» με την

συμπαθητική πλευρά του εγκεφάλου του; Φέροντας πάντα τον εαυτό τους στη θέση αυτού του «άλλου». Ίσως τότε καταλάβει πως η απόσταση που νιώθει γι αυτό το «άλλο» είναι απλά ένα παράγωγο μιας χρόνιας συγκεκριμένης κουλτούρας που ακολουθούν τα κράτη όλου του κόσμου.

Το ελληνικό σχολείο βοηθάει το παιδί να απαλλαγεί του αισθήματος του φόβου; ή αντίθετα το καλλιεργεί και δίνει βήμα σε περαιτέρω συνέχιση του φαινομένου; Οι απαντήσεις γι αυτά τα ερωτήματα θα δοθούν με απτά παραδείγματα καθημερινής διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας. Μιας ιστορίας, συνεχόμενης προβολής πολεμικών ανδραγαθημάτων, δυναμικών προσωπικοτήτων, μιας ιστορίας βουτηγμένης στην καχυποψία και στην εμπότιση μίσους, συνήθως του κακού γείτονα και όχι μόνο. Η διδασκαλία αυτής της ιστορίας, εκτός της μη αντικειμενικής της πλευράς, αφήνει κάτι περισσότερο κακό από μία μη κριτική ανάγνωση, αφήνει να ενέχει στην ψυχή του παιδιού, ένας διαρκής φόβος, ένας φόβος άμεσος, έμμεσος και διαρκής. Ένας φόβος, που εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους και μπορεί να βλάψει τον συμμαθητή, τον αδερφό, τους γονείς και τέλος τον ίδιο του τον εαυτό, ή μάλλον καλύτερα, πρώτα βλάπτει την ίδια την ψυχή του παιδιού και ύστερα έρχεται η εκδήλωση στους άλλους.

Συμπερασματικά, μήπως το EQ(emotional intelligence) πρέπει να μας ενδιαφέρει λίγο περισσότερο από την ακαδημαϊκή νοημοσύνη; Μήπως το παιδί είναι περισσότερο ευτυχισμένο νιώθοντας συναισθηματικά πλήρες; Ζώντας σε κλίμα ασφάλειας και συναισθηματικής πλήρωσης, το παιδί θα αποδίδει στο μέγιστο δυνατό όλες εκείνες τις δεξιότητες, που μπορεί η φύση να χάρισε, άλλα κάποιος άλλος καλλιέργησε.

Η μόνη και σημαντικότερη συμβολή που μπορεί να προσφέρει η εκπαίδευση στην ανάπτυξη του παιδιού είναι να το καθοδηγήσει προς ένα πεδίο όπου τα ταλέντα του θα βρουν χώρο να αναπτυχθούν, όπου θα είναι ευχαριστημένο και θα αποδίδει.

(Daniel Goleman 1998:71)

Κύριο θέμα

Το συναίσθημα

Συναίσθημα. Μια λέξη, μια έννοια που δύσκολα κανείς μπορεί να ερμηνεύσει και ακόμα δυσκολότερα να εντοπίσει. Όλοι μιλάμε για αισθήματα και συναισθήματα, για έννοιες που η επιστήμη επί χρόνια μελετά και ψάχνει διαρκώς. Ο καθένας από μας, ρωτώντας τον τί είναι συναίσθημα, ίσως μπορεί να νιώσει, όχι όμως να εκφράσει.

Οποιοσδήποτε ορισμός προσπαθήσει να περιγράψει την λέξη συναίσθημα, θα έχει πάντα το μειονέκτημα κάθε ορισμού, που προσπαθεί να περιγράψει μια ψυχική κατάσταση, δεν αποδίδει εν πολλοίς την ουσία του φαινομένου στο οποίο αναφέρεται (Παπαγεωργίου 1985:241). Ένας τυπικός ορισμός του συναισθήματος είναι αυτός που έχει δώσει το αγγλικό λεξικό της Οξφόρδης. Συναίσθημα είναι, «οποιαδήποτε αναταραχή ή αναστάτωση του νου, οποιαδήποτε σφοδρή ή εξημμένη ψυχική κατάσταση». Ένας άλλος ορισμός: το συναίσθημα είναι μια κατάσταση με την οποία δηλώνεται η διάθεση της συνείδησης απέναντι σ ό,τι πληροφορείται, αντιλαμβάνεται, αναθυμάται, φαντάζεται και σε ό,τι πράττει, αποφασίζει ή επιθυμεί ή απλώς τείνει να πράξει. (Παπανούτσος 1972:20).

Το συναίσθημα αναφέρεται σ ένα αίσθημα και στις συγκεκριμένες σκέψεις που προκαλεί στις ψυχολογικές και βιολογικές καταστάσεις που το συνοδεύουν και στο σύνολο των τάσεων προς δράση. Υπάρχουν εκατοντάδες συναισθήματα, μαζί με τις προσμίξεις των οποίων ο άνθρωπος αισθάνεται και βιώνει γεγονότα. Αυτά του τα συναισθήματα παίρνουν διάφορες αποχρώσεις και μεταλλάσσονται ανάλογα με το εκάστοτε ερέθισμα που λαμβάνει. Οι λέξεις και οι περιγραφές των συναισθημάτων δείχνουν αρκετά φτωχές μπροστά σ αυτό που πραγματικά αισθανόμαστε την στιγμή που μιλάμε για το συναίσθημα το οποίο βιώνουμε (Goleman 1998:395).

Τα συναισθήματα, είναι τυπικά απαραίτητα, στη λήψη των λογικών μας αποφάσεων. Μας υποδεικνύουν την σωστή κατεύθυνση, όπου η στιγνή λογική μπορεί να μην είναι η καλύτερη επιλογή. Στη λογική μας σκέψη τα συναισθήματα παίζουν άμεσο ρόλο. Η συναισθηματική αντίληψη και ικανότητα, μας καθοδηγεί και στη λήψη των αποφάσεων μας, συμβαδίζοντας πάντα με τον λογικό νου,

επιτρέποντας ή παρεμποδίζοντας το ένα το άλλο. Ομοίως και ο λογικός νους διαδραματίζει εκτελεστικό ρόλο στα συναισθήματα μας, εκτός από τις στιγμές εκείνες κατά τις οποίες τα συναισθήματα μας ξεφεύγουν από τον έλεγχο και ο συγκινησιακός εγκέφαλος αδυνατεί να χαλιναγωγήσει τα όρια του. (Goleman 1998:61).

Στους κόλπους των ψυχολόγων ερευνητών, υπάρχει διαφωνία ως προς το πως μπορούμε να χωρίσουμε τα συναισθήματα. Αν χωρίζονται τελικά, αν μπορούμε να τα κατηγοριοποιήσουμε ή έστω αν μπορούμε να τα εντάξουμε σε μία ευρύτερη οικογένεια συναισθημάτων. Ένας γενικός πίνακας των συναισθημάτων θα μπορούσε να έχει ως εξής.

- Θυμός: οργή, πικρία, αγανάκτηση, απόγνωση, ενόχληση, εκνευρισμός, εχθρότητα και σε ακραίες καταστάσεις παθολογικό μίσος και βία.
- Θλίψη: λύπη, κατήφεια, μελαγχολία, μοναξιά, καημός, απελπισία και σε προχωρημένο βαθμό κατάθλιψη.
- Φόβος: άγχος, αναστάτωση, νευρικότητα, τρόμος, ανησυχία, φρίκη.
- Απόλαυση: ευτυχία, χαρά, ανακούφιση, ικανοποίηση, ευαρέσκεια, τέρψη, ηδονή και ευφορία.
- Αγάπη: αποδοχή, φιλικότητα, εμπιστοσύνη, τρυφερότητα, ευγένεια, αφοσίωση, λατρεία.
- Έκπληξη: σοκ, θαυμασμό, απορία.
- Αποστροφή: περιφρόνηση, δυσφορία, απέχθεια, βδελυγμία, αηδία.
- Ντροπή: ενοχή, αμηχανία, απογοήτευση, τύψεις, ταπείνωση, εξευτελισμό, συστολή και μετάνοια.

Αυτή είναι μια τυπική κατηγοριοποίηση των συναισθημάτων, που πολλοί όμως έχουν αντιρρήσεις. Ομολογουμένως αυτός ο πίνακας δεν λύνει το πρόβλημα της κατάταξης ίσα-ίσα δημιουργείται το ερώτημα, τι γίνεται με τις προσμίξεις των συναισθημάτων. Επί παραδείγματι η ζήλεια, που είναι έκδοχο του θυμού, αλλά εμπεριέχει επίσης φόβο και λύπη; Όπως επίσης, τι γίνεται με τις αρετές που γεννούν συναισθήματα όπως η ελπίδα και η πίστη, το κουράγιο και η μεγαλοψυχία, η σταθερότητα και η ηρεμία; Ή τι γίνεται με τα κλασσικά ελαττώματα που γεννούν συναισθήματα αμφιβολίας, αδιαφορίας, απάθειας, νωθρότητας και θλίψης;

Απαντήσεις σ αυτά τα ερωτήματα δεν μπορεί να δώσει η επιστήμη, γι αυτό κι ακόμα διαφωνεί, ως προς την κατηγοριοποίηση αυτή. (Goleman 1998:396).

Κάθε μια από τις οικογένειες συναισθημάτων, έχει ένα συγκεκριμένο, βασικό συναισθηματικό πυρήνα απ όπου προέρχονται, τα συγγενικά τους συναισθήματα στις άπειρες παραλλαγές τους. Στις εξωτερικές πτυχές υπάρχουν οι διαθέσεις οι οποίες τεχνικά μιλώντας είναι πολύ πιο μεταλλαγμένες και πολύ πιο διαρκείς από το συναίσθημα. Πέραν όμως των διαθέσεων, υπάρχει η ψυχοσύνθεση, η έμφυτη δηλαδή ροπή προς μια πολύ συγκεκριμένη διάθεση, που χωρίζει τους ανθρώπους σε ντροπαλούς, πρόσχαρους, κοινωνικούς, μελαγχολικούς, μοναχικούς. (Goleman 1998:396).

Η διαφωνία της επιστήμης, δεν άπτεται μονάχα της ομαδοποίησης των συναισθημάτων αλλά και άλλων πτυχών της φύσης του συναισθήματος. Αν δηλαδή γεννιόμαστε μ αυτή τη ροπή που αναφέρθηκε παραπάνω, ή το κοινωνικό περιβάλλον είναι αυτό που ρυθμίζει τα συναισθήματα και τον τρόπο που αυτά εκφράζονται.

Σύμφωνα με την κοινωνιολογική άποψη η μορφή του συναισθήματος και η αντίδραση σ αυτό, εξαρτώνται από το κοινωνικό περιβάλλον του ανθρώπου. Η δυνατότητα του ανθρώπου να συναισθάνεται βρίσκεται μέσα στη φύση του, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της έννοιας άνθρωπος. Η ένταση όμως και η μορφή της έκφρασης και εκδήλωσης των συναισθημάτων, επηρεάζονται βαθύτατα από τις συνθήκες του περιβάλλοντος και μάλιστα του κοινωνικού. (Παπαγεωργίου 1985:244).

Το συναίσθημα είναι μεταδοτικό. Μεταδίδουμε και προσλαμβάνουμε διαθέσεις του περιγύρου μας, ο ένας από τον άλλον, οι οποίες έχουν να κάνουν με την υπόγεια οικονομία της ψυχής, όπου μερικές επαφές κρίνονται τοξικές και άλλες ωφέλιμες. Ασυνείδητα, μιμούμαστε τα συναισθήματα που βλέπουμε και νιώθουμε να εκδηλώνονται από κάποιον άλλο. Μέσω της μιμητικής διαδικασίας των εκφράσεων του προσώπου, των μορφασμών, των αντιδράσεων, του τόνου της φωνής και άλλων λεκτικών και σωματικών συναισθηματικών εκδηλώσεων, ο άνθρωπος αποδίδει αυτό που νιώθει και βλέπει. Βάση αυτής της διαδικασίας, το άτομο ανα-δημιουργεί στον εαυτό του την διάθεση του άλλου ανθρώπου.

Καθημερινά, η μίμηση των αντιδράσεων είναι συνήθως λεπτή και αδιόρατη. Συναντώντας έναν κατηφή άνθρωπο και θυμωμένο, το πρόσωπο μας παίρνει ανεπαίσθητα αντίστοιχες εκφράσεις μιμούμενο το πρόσωπο που βλέπει. Αντίστοιχα συμβαίνει και με έναν χαμογελαστό και ευδιάθετο άνθρωπο, οι μεταβολές του προσώπου μας ακολουθούν τις δικές του αντιδράσεις. Το πόσο αυτή η διαδικασία επηρεάζει τελικά τον άνθρωπο, έχει να κάνει με την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία που μπορεί να έχουν οι άνθρωποι μεταξύ τους, αλλά και η διάθεση κατευθύνεται συνήθως σ αυτόν που εκδηλώνει εντονότερα τα συναισθήματα του προς αυτόν που είναι πιο παθητικός. Το μέγεθος και η ένταση των εκφράσεων του προσώπου και του σώματος, επηρεάζουν καθοριστικά την επικράτηση των μαχόμενων διαθέσεων. ((Goleman 1998:172).

Κοινωνικά συναισθήματα και ηθικά συναισθήματα

Το κοινωνικό συναίσθημα, είναι αυτό που δοκιμάζει τον άνθρωπο στην ευτυχία και την δυστυχία των άλλων και γενικότερα προκύπτει από την κοινωνική επαφή με τους άλλους ανθρώπους. Η χαρά με τη χαρά του και η λύπη με την λύπη του, ανήκουν στο συμπαθητικό κομμάτι του συναισθήματος, διευκολύνοντας την συνύπαρξη των ανθρώπων, και λειτουργώντας ως αφετηρία μιας κοινωνικής ζωής και προόδου. Αυτά μαζί, αποτελούν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα κοινωνικής ευτυχίας του ατόμου.

Αντίθετα, η λύπη με την χαρά του και αντιστρόφως, ανήκουν στο αντιπαθητικό κομμάτι των συναισθημάτων. Αυτά, καθιστούν τον άνθρωπο ψυχικά απομονωμένο και τον ωθούν στο περιθώριο των κοινωνιών. Ο άνθρωπος τελικά γεννιέται κοινωνικός ή γίνεται; Με βάση την εξελικτική θεωρία, ο πρωτόγονος άνθρωπος ήταν εγωιστής, στον αγώνα όμως της επιβίωσης, κλίθηκε να αποκτήσει συνήθειες, μέσα στις οποίες είναι και η αλληλοβοήθεια. Μέσω αυτών των συνηθειών, προέκυψε ένα είδος «κοινωνικής ανάγκης», που έστω αρχικά είχε καθαρά ωφελιμιστικό χαρακτήρα. Περνώντας όμως τα χρόνια ο εξελισσόμενος άνθρωπος έδειξε να παραχωρεί τον καθαρά ιδιοτελή του χαρακτήρα, σε μια ανιδιοτελή συμπάθεια προς τον άνθρωπο που συνυπάρχει.

Κατά την κοινωνιολογική αντίληψη πάλι, η ατομική ζωή προκύπτει από την κοινωνική και όχι το αντίθετο. Τα κοινωνικά συναισθήματα δεν παρουσιάζονται σαν αυθόρμητη συμπάθεια μεταξύ ανθρώπων, αλλά ούτε έχουν και την μορφή του ενστίκτου. Είναι κάτι περισσότερο, τα κοινωνικά συναισθήματα απορρέουν από τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει ο άνθρωπος μέσα στο κοινωνικό σύνολο και παίρνουν τη μορφή υποχρεωτικής συλλογικής τάσης. (Παπαγεωργίου 1985:262).

Διατυπωμένο πρώτα από τον Αριστοτέλη, ο άνθρωπος είναι φύσει κοινωνικό όν. Όμως, δεν παραλείπει να διευκρινίσει ότι το « έθος » και ο « λόγος », αποτελούν αποφασιστικούς παράγοντες στη διαμόρφωση του εσωτερικού μας κόσμου. Μ' αυτό ξεκίνησε να ωριμάζει και η αντίληψη ότι ο ρόλος του έμφυτου και ο ρόλος του επίκτητου δεν είναι δυνατό να διαχωριστούν. Η οργάνωση του εσωτερικού μας κόσμου, πραγματοποιείται με τη διαρκή συνεργασία και αλληλοδιαμόρφωση των δύο αυτών παραγόντων.

Τέλος, τόσο στην εμφάνιση όσο και στην εξέλιξη των κοινωνικών συναισθημάτων, το ατομικό στοιχείο σμιλεύεται από το κοινωνικό και το κοινωνικό τροποποιείται, ανάλογα με τις δυνάμεις που κυριαρχούν στο άτομο, μέσα στα πλαίσια μιας αδιάκοπης και πολύμορφης ανταλλαγής. Η συστηματική προσπάθεια, απέδωσε καρπούς, καθώς οι κοινωνικές μεταβολές είχαν άμεσες επιπτώσεις στην κοινωνικότητα των ανθρώπων. Η διαπίστωση αυτή είναι, πέραν έως πέραν, λυτρωτική γιατί αφήνει περιθώρια βελτίωσης της κοινωνικότητας του ανθρώπου με την αγωγή και την παιδευτική διαδικασία.

Πράγματι, η αγωγή μπορεί να συμβάλλει και κατά τη γνώμη μου να ρυθμίσει κυριολεκτικά την ανάπτυξη των συμπαθητικών συναισθημάτων των παιδιών και μπορεί ακόμα να δράσει κατασταλτικά των αντικοινωνικών τάσεων με ποικίλα μέσα, το κύριο εκ των οποίων είναι να δημιουργηθεί γύρω από την ανατροφή του παιδιού, κλίμα αγάπης και συμπάθειας, ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο θα έχει την ευκαιρία να επικοινωνεί με τον κόσμο γύρω του, αναπτύσσοντας δραστηριότητα μέσα στα πλαίσια μιας ομάδας.

Επί του πρακτέου, στο σχολείο θα πρέπει να προέχει η ανάπτυξη και η καλλιέργεια των συμπαθητικών συναισθημάτων των παιδιών, αντιλαμβανόμενοι τις ροπές και τα ταλέντα του εκάστοτε παιδιού, δημιουργώντας μια πλούσια σχολική

πραγματικότητα, όχι υποσκελισμένη από μια θεωρητική διδασκαλία, καθαρά γνωσιακή και στείρα γεγονотоλογία. (Παπαγεωργίου 1985:263)

Το ηθικό συναίσθημα, όπως και το κοινωνικό, ρυθμίζεται ανάλογα με την αγωγή που δέχεται το παιδί από τα πρώτα κιόλας χρόνια της παιδικής του ηλικίας, από τις πράξεις των γονέων, του περιγύρου και αργότερα του σχολικού περιβάλλοντος. Εισπράττοντας αυτά τα ερεθίσματα, αντιλαμβάνεται με τη σειρά του το ηθικό και το ανήθικο συναίσθημα. Διαμορφώνει το δίκαιο και το ηθικό, σύμφωνα με τον πρότερο βίο του περιγύρου του και πράττει αναλόγως.

Το ηθικό συναίσθημα είναι απόλυτα επίκτητο, απόλυτα εναρμονισμένο και ρυθμισμένο από την κοινωνική ζωή του παιδιού. Οι ηθικές ιδέες και αντιλήψεις είναι απόρροια ποικίλων επιδράσεων που δέχεται το παιδί, αρχικά από την οικογένεια του και ύστερα από το σχολείο του. Η ηθικότητα ενός παιδιού, αντανακλά το περιβάλλον στο οποίο ζει και διαπαιδαγωγείται, καθρεφτίζει τις πεποιθήσεις και τις αντιδράσεις των πεποιθήσεων στον άμεσο και έμμεσο περίγυρο του.

Αξίες όπως, ο σεβασμός στη ζωή του άλλου, στην ισότητα που το πρώτο προκαλεί, ο σεβασμός της αξιοπρέπειας και το δικαίωμα στην ελευθερία της βούλησης, αντιλαμβάνονται από τα παιδιά, με διαφορετικό τρόπο. Αυτό μαρτυρεί την ουσία της καλής διαπαιδαγώγησης των παιδιών και της ίδιας της καθημερινής πραγματικότητας του. Πρώτα οι γονείς, ως το πρώτο πρότυπο του παιδιού και ύστερα η σχολική κοινότητα, ανάλογα με τα παραδείγματα που προσφέρουν αυτοί που έχουν αναλάβει αυτόν τον παιδευτικό ρόλο στη κοινωνία, αλλά και κατ επέκταση η αντίληψη της ηθικότητας – στη θεωρία και στη πράξη – των θεσμών της πολιτείας, διαμορφώνουν καθοριστικά την ηθική συνείδηση του παιδιού αφήνοντας πάνω του, την αντίληψη περί ηθικότητας τρίτων.

Η ηθική όπως αυτή ορίζεται, είναι στην ουσία βούληση και πράξη, τρόπος ζωής και όχι απλή γνώση. Άρα, οι ηθικές ιδέες και τα ηθικά συναισθήματα, προκύπτουν κυρίως από τα βιώματα και ύστερα με την διδασκαλία, αποσκοπώντας στην διαμόρφωση ηθικών κρίσεων και βίωση ηθικών συναισθημάτων. (Παπαγεωργίου 1985:277-278). Μετά από αυτή τη συνοπτική αναφορά στο κοινωνικό και ηθικό συναίσθημα αλλά και τις αξίες που αυτά εμποτίζουν στα παιδιά, θα μιλήσουμε για το σημαντικότερο και εν πολλοίς, κύριο θέμα της εργασίας την πρόσληψη της βίας από

τα παιδιά και τις πιθανές απόρροιες της, ανάλογα πάντα με το ήδη διαμορφωμένο υπόβαθρο συναισθηματικής ζωής του παιδιού.

Συναίσθημα / συγκίνηση

Δυο έννοιες που διαφέρουν ως προς την ένταση, την διάρκεια και το επίπεδο επεξεργασίας της διέγερσης. Η διάκριση αυτών των δύο εννοιών κρίνεται απαραίτητη, αφού θα μας εισάγει στο θέμα της εκδήλωσης των συναισθημάτων μέσω της συν-κίνησης. Κι εφόσον η θεματική μας έχει να κάνει με τα συναισθήματα και την αντίδραση σ αυτά, παραδειγματικά στο επίπεδο της διάκρισης των δύο εννοιών, ο φόβος, μπορεί να δημιουργηθεί σ ένα βαθύ και ανεπεξέργαστο επίπεδο που καταλαμβάνει σύγκορμο τον άνθρωπο και για ορισμένα δευτερόλεπτα τον ακινητοποιεί ή τον τρέπει σε φυγή, οπότε και μιλάμε για συγκίνηση. Όταν ο φόβος αναδύεται σε συνδυασμό με σκέψεις και συμπεριφορές, δηλαδή ως πιο επεξεργασμένη αναπαράσταση, για να ορίσει τις αποχρώσεις τους, μιλάμε για συναίσθημα. Στην μια περίπτωση υπάρχει συν-κίνηση στην άλλη υπάρχει κάποιου είδους επίγνωση.

Η συγκίνηση μπορεί να μετατραπεί σε συναίσθημα, καθώς τα αντικείμενα της εντοπίζονται και αναπαρίστανται νοητικά, χρωματίζοντας ταυτοχρόνως μια σειρά από ενέργειες και πράξεις, μετά τη στιγμιαία ακινητοποίηση, την επίθεση ή την απόδραση, αναλόγως με την ένταση που προκαλεί. Και αντιστρόφως, το συναίσθημα μπορεί να μετατραπεί σε συγκίνηση και να οδηγήσει σε επίθεση, ακινητοποίηση ή φυγή, αν η απόχρωση στις σκέψεις, τις αποφάσεις ή τις ενέργειες αντί να κατευνάζει τη διέγερση, αντίθετα την μεγιστοποιεί. Επί παραδείγματι, κάποιες σκέψεις χρωματίζονται από θυμό, οδηγούν το άτομο στην αναζήτηση μιας λύσης για την εξουδετέρωση του αρνητικού συναισθήματος, αλλά όσο αυτή δε βρίσκεται ή δεν είναι εφαρμόσιμη, ο θυμός τείνει να διογκώνεται έως ότου λειτουργήσει ως συγκίνηση, δηλαδή εκδηλωθεί με ένταση και οξύτητα, η οποία αντίδραση επηρεάζει τον άνθρωπο οργανικά και τον παρακινεί να αντιδράσει άμεσα.

Καταληκτικά, ως προς την διαφορά του συναισθήματος και της συγκίνησης, η συγκίνηση σχετίζεται με την έντονη κινητοποίηση ελάχιστης διάρκειας, ένα «ταρακούνημα» του ανθρώπου αναφορικά με κάποιο αντικείμενο, άτομο ή συμβάν, η οποία είναι γενικευμένη και καταβάλλει ολόκληρο το άτομο. Αντίθετα, το

συναίσθημα, είναι η απόχρωση κάθε εμπειρίας , έχει πάντοτε αντικείμενο, καθώς και επίγνωση του αντικειμένου και έχει ένταση που ποικίλλει και διάρκεια που σχετίζεται με την διατήρηση της αναπαράστασης του αντικειμένου στο νου.

Οι συγκινήσεις στον άνθρωπο, προκύπτουν από εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα, βιώνονται ή και παράγονται στο ανθρώπινο σώμα, αλλά ερμηνεύονται και αποκτούν νόημα στο κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο εκδηλώνονται. (Otley-Jenkins 2004:41-59). Οι εξωτερικές μεταβολές και το εκάστοτε ερέθισμα, δεν επηρεάζουν το ίδιο όλα τα άτομα, όπως επίσης, ούτε επιδρούν σ έναν άνθρωπο κάθε φορά με τον ίδιο τρόπο. Άρα, η εμφάνιση των συγκινήσεων δεν οφείλεται μόνο στις ιδιότητες του ερεθίσματος αλλά και στην γενικότερη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου την εκάστοτε στιγμή. Η αμέσως προηγούμενη ψυχική κατάσταση του ανθρώπου, κρίνει αποφασιστικά την πρόσληψη κα την τελική συγκίνηση στο ερέθισμα. Μια μικρή ζημιά, μέσα σ ένα πλήθος καλών ειδήσεων, δείχνει αμελητέα και προσπερνάται εύκολα, αντίθετα, μέσα σε κλίμα γενικότερης ατυχίας, το ερέθισμα της ζημιάς μπορεί να λάβει τρομακτικές διαστάσεις και έντονες αντιδράσεις πικρίας. (Παπαγεωργίου 1985:247).

Πάντα υπάρχει αντικείμενο για την εκδήλωση της συγκίνησης, ακόμη κι αν αυτό πολλές φορές δείχνει ασαφές. Η σχέση μεταξύ του ανθρώπου που βιώνει την συγκίνηση και του αντικειμένου της συγκίνησης του, προϋποθέτει την άμεση αλληλεπίδραση τους, και αποτελεί τη βάση επί της οποίας ερμηνεύεται νοητικά η σωματική βίωση της συγκίνησης (σφίξιμο στο στομάχι, εφίδρωση, αύξηση της αρτηριακής πίεσης, αύξηση των καρδιακών παλμών και της αναπνοής). (Otley-Jenkins 2004:41-59).

Οι συγκινήσεις, συνοδεύονται πάντα από φυσιολογικές μεταβολές και σωματικές αντιδράσεις. Οι αλλαγές αυτές στο σώμα μας, κυρίως αφορούν το αυτόνομο νευρικό μας σύστημα, την καρδιά μας, την αναπνοή μας και το ενδοκρινικό μας σύστημα. Με άμεσα επακόλουθα την διαστολή της κόρης, την ωχρότητα, την αίσθηση ρίγους αλλά και άλλα εσωτερικά γνωρίσματα, όπως αναφέρθηκαν και παραπάνω, σφίξιμο στο στομάχι και άλλα.

Οι φυσιολογικές αυτές αντιδράσεις έρχονται σε άμεση επαφή και αμοιβαία σχέση τόσο μεταξύ τους, όσο και με τον ψυχολογικό μας κόσμο. Ένα ερέθισμα που

προκαλεί, παραδείγματος χάριν οργή, ευαισθητοποιεί το συμπαθητικό νευρικό σύστημα του ανθρώπου και προκαλεί έκκριση ορμονών. Οι εκκρίσεις αυτές με τις σειρά τους, ευαισθητοποιούν το συμπαθητικό σύστημα του εγκεφάλου, που κι αυτό με τη σειρά του προκαλεί νέες ορμονικές εκκρίσεις, με αποτέλεσμα ο φαύλος κύκλος να συνεχίζεται, με τις ανάλογες βέβαια φυσιολογικές λειτουργίες.

Βρισκόμενος ο άνθρωπος, κατεχόμενος απ όλες αυτές τις μεταβολές στο σώμα του, εγκλωβισμένος σε στιγμές φόβου, ο οργανισμός του καταβάλλεται ευκολότερα, ο κεντρικός έλεγχος εξασθενεί και η μέχρι τότε κρίση του λειτουργεί ελαττωματικά. Οι συγκινήσεις συνοδεύονται από αλλόκοτες συμπεριφορές, όπως ξέσπασμα σε λυγμούς και τάσεις φυγής ή παράτολμης αποφασιστικότητας, το σύνολο των οποίων εκδηλώσεων αποδεικνύει την προσπάθεια προσαρμογής σε μία νέα υποβαλλόμενη κατάσταση. Ορμώμενοι απ αυτό, οι επιστήμονες μιλούν για παθολογική κατάσταση όταν ο άνθρωπος βρίσκεται υπό την επήρεια των συγκινήσεων.

Η συνειδητοποίηση της κατάστασης που βιώνει το άτομο και η συναίσθηση ότι οι κρυφοί και αμυντικοί του μηχανισμοί, αποδιοργανώνονται και αδυνατούν να αντιδράσουν αποτελεσματικά, αποτελούν την βασική αιτία της εκδήλωσης των συγκινήσεων. Οι έντονες και συνεχείς συγκινήσεις, στις περισσότερες των περιπτώσεων δημιουργούν σοβαρές παθήσεις στα βασικά όργανα του σώματος. Οι σοβαρές αυτές επιπλοκές στα ζωτικής σημασίας όργανα του ανθρώπινου σώματος, ειδικά στους καθ ημάς χρόνους, είναι το πιο σύνηθες φαινόμενο, λόγω της έξαρσης του άγχους σε καθημερινή βάση. Στομαχικό έλκος και οι χαρακτηριζόμενες νευροφυτικές διαταραχές είναι αποτελέσματα αυτών των εσωτερικών συναισθημάτων και τελικά συγκινήσεων της καθημερινότητας. Οι δύο αυτές παθήσεις, έχουν χαρακτηριστεί ως ασθένειες του πολιτισμού μας. Αυτό, αποτελεί και το μεγαλύτερο παράδειγμα αμοιβαιότητας ψυχικής-συναισθηματικής και σωματικής ζωής του ανθρώπου. (Παπαγεωργίου 1985:247).

Συγκίνηση: καθαρά ατομική υπόθεση;

Υπάρχει άραγε κάτι πιο αυστηρά ατομικό, πιο απόλυτα προσωπικό από μια συγκίνηση; Υπάρχει κάτι πιο απολύτως παροδικό και φευγαλέο; Πραγματικά, η συναισθηματική ζωή του ανθρώπου είναι ότι πιο αναγκαστικά και σκληρά υποκειμενικό υπάρχει μέσα του. (Febvre 2015:13-14).

Μια συγκίνηση αναμφισβήτητη διαφέρει από μια απλή αυτόματη αντίδραση του ανθρώπινου οργανισμού σε εξωτερικά ερεθίσματα. Αν την δούμε ως επίφαση και ως ανταπόκριση, οι αντιδράσεις που τη συνοδεύουν και τη χαρακτηρίζουν δεν σημαίνει πάντα ότι την επιταχύνουν, καθιστούν ακριβέστερη, πλουσιότερη και πιο ζωντανή τη συμπεριφορά του ανθρώπου που κυριεύεται από τη συγκίνηση.

Οι συγκινήσεις αντίθετα με ότι πιστεύουμε ότι τις συγχέουμε με απλούς αυτοματισμούς αντίδρασης προς τον εξωτερικό κόσμο, έχουν ένα ιδιαίτερο γνώρισμα το οποίο κανένας άνθρωπος που ενδιαφέρεται για την κοινωνική ζωή των ομοίων του δεν μπορεί να παραβλέψει. Το γνώρισμα αυτό είναι ότι οι συγκινήσεις έχουν μεταδοτικό χαρακτήρα. Η συνέπεια τους είναι άμεση στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων, δηλαδή τις συλλογικές σχέσεις και την συνύπαρξη μέσα στην ίδια την κοινωνία.(Febvre 2015:16).

Αναντίρρητα, οι συγκινήσεις γεννιούνται και αναπτύσσονται μέσα σ έναν συγκεκριμένο άνθρωπο και συχνά με αφορμή ένα γεγονός που αγγίζει μόνο το άτομο αυτό, ή τουλάχιστον που το αγγίζει ιδιαιτέρως επιδρώντας συνταρακτικά επάνω του. Αλλά η εκδήλωση τους γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε θα μπορούσαμε να πούμε ότι η έκφραση τους είναι αποτέλεσμα μιας σειράς από εμπειρίες συλλογικής ζωής, από πανομοιότυπες και συγχρονισμένες αντιδράσεις απέναντι σε απαράλλακτες καταστάσεις και σε επαναλαμβανόμενες επαφές.

Η έκφραση τους, είναι το αποτέλεσμα ενός τέτοιου συγκερασμού, ενός τέτοιου αμοιβαίου κατασταλάγματος διαφορετικών ευαισθησιών, ώστε πολύ γρήγορα οι εν λόγω ευαισθησίες απέκτησαν δύναμη να προκαλούν στους ανθρώπους της ομάδας, μέσω της μιμητικής μετάδοσης, το κινητήριο συναισθηματικό σύμπλεγμα που αντιστοιχεί στο βίωμα το οποίο έζησε ένα και μοναδικό άτομο και είχε γίνει αισθητό μονάχα από το άτομο αυτό. (Febvre 2015:17).

Οι συγκινήσεις φέρνοντας κοντά μεγάλο αριθμό ανθρώπων που δρουν άλλοτε ως μνητές κι άλλοτε ως οπαδοί, έφτασαν να συγκροτήσουν ένα σύστημα διατομικών ερεθισμάτων, το οποίο απέκτησε ποικίλες μορφές σύμφωνα με τις καταστάσεις και τις περιστάσεις, διαφοροποιώντας ταυτόχρονα τις ευαισθησίες και τις αντιδράσεις του κάθε ατόμου.

Οι συγκινήσεις έγιναν ένα είδος θεσμού. Άρχισαν να ελέγχονται σαν να επρόκειτο για τελετουργικό. Πολλές τελετουργίες των πρωτόγονων κοινωνιών ήταν μιμήσεις καταστάσεων, με προφανή σκοπό να διεγείρουν σε όλους τους παρευρισκόμενους, μέσω πανομοιότυπων σωματικών κινήσεων και χειρονομιών μια και μοναδική συγκινησιακή ταραχή, να τους ενώσουν όλους σ ένα είδος ανώτερης ατομικότητας, να τους προετοιμάσουν όλους για την ίδια δράση. ((Febvre 2015:18).

Αρά ο καθαρά ατομικός και υποκειμενικός χαρακτήρας ενός συναισθήματος και μιας συγκίνησης που νιώθει ένας συγκεκριμένος άνθρωπος μπορεί να διαμορφώσει και να δημιουργήσει αντίστοιχα αισθήματα και στο κοινωνικό του περιβάλλον. Η καθαρά προσωπική αντίληψη ενός ερεθίσματος μπορεί να επηρεάζει την κοινότητα στην οποία ζει το άτομο και να μετατρέπει ένα αυστηρά προσωπικό συναίσθημα σε γενικευμένο θεσμό. Τα προσωπικά συναισθήματα, από τη στιγμή που επηρεάζουν ένα σύνολο ανθρώπων, χάνουν την ατομική τους διάσταση και αποκτούν συλλογική, επηρεάζοντας τις διαπροσωπικές σχέσεις ατόμων μέσα στην ίδια κοινωνία.

Η επιθετικότητα ως συγκινησιακή αντίδραση

Οι συναισθηματικές εκδηλώσεις και οι συγκινησιακές εκφράσεις δεν προκαλούν μονάχα γενικές αντιδράσεις αλλά και τάσεις προς συγκεκριμένες ενέργειες. Ο επιστημονικός κλάδος των ψυχολόγων, έχει εστιάσει ιδιαίτερα στο φαινόμενο της επιθετικότητας ως συγκινησιακή αντίδραση, κυρίως για την κοινωνική της διάσταση και σημασία. Σε ατομικό επίπεδο πολλοί άνθρωποι, κάνουν επιθετικές σκέψεις και έχουν και ανάλογες επιθετικές παρορμήσεις και ο τρόπος που χειρίζονται αυτές τις σκέψεις μπορεί να έχει σημαντικότερη επίδραση στην υγεία τους, στην υγεία των άλλων και στις διαπροσωπικές του σχέσεις.

Δυο αντικρουόμενες θεωρίες ως προς τη φύση της επιθετικότητας έχουν μονοπωλήσει το ενδιαφέρον για την εξήγηση του φαινομένου. Η πρώτη είναι αυτή, του Sigmund Freud, χαρακτηρισμένη ως ψυχαναλυτική θεωρία που αντιμετωπίζει την επιθετικότητα ως ενόρμηση και η δεύτερη, θεωρία της μάθησης που την αντιμετωπίζει ως μαθημένη απόκριση. Η επιθετικότητα, πριν αναλύσουμε τις δυο

θεωρίες, βάση ορισμού είναι μια συμπεριφορά που σκοπό έχει να πληγώσει σωματικά ή λεκτικά κάποιον. (Hilgard 2004:117).

Ψυχαναλυτική Θεωρία	Θεωρία της Μάθησης
• Ένστικτο • Βασική ενόρμηση • Συσσώρευση ενέργειας • Έμφυτη αντίδραση • Βιολογική βάση • Επίπεδο τεστοστερόνης στο αίμα του άνδρα • Αίσθημα ματαίωσης • Αναχαίτιση στόχου • Αντίδραση στο αντικείμενο που διέκοψε την πορεία των πραγμάτων • Επιθετική συμπεριφορά • Πρόκληση βλάβης στο εμπόδιο	• Επίκτητη • Κοινωνική αλληλεπίδραση • Απόκριση γεγονότων περιβάλλοντος • Παρατήρηση πράξεων • Συνέπεια • Τιμωρία $\neq$ ατιμωρησία • Πρότυπα συμπεριφοράς • Μίμηση • Εμπειρίες • Μαθησιακοί παράγοντες ενίσχυσης • Δεν λειτουργεί καθαρκτικά

Ψυχαναλυτική θεωρία:

Ξεκινώντας, σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ, πολλές πράξεις μας καθορίζονται από το ένστικτο κι όταν αυτό το ένστικτο ματαιώνεται ή γίνεται προσπάθεια ματαίωσης, έρχεται η αντίδραση και η επιθετική ενόρμηση. Αυτή είναι μια θεωρητική υπόθεση περί ματαίωσης και επιθετικότητας, που υποστηρίζει πως όταν μια προσπάθεια λίγο πριν φτάσει στο στόχο της και τελικά αναχαιτιστεί,

δημιουργείται η επιθετική ενόρμηση, κινητοποιώντας τη βίαιη συμπεριφορά που έχει στόχο να βλάψει το εμπόδιο που στάθηκε αιτία να αναβληθεί η κατάκτηση του αρχικού στόχου. (Hilgard 2004:118).

Πάνω σ αυτή την άποψη, υπάρχουν δύο εκδοχές. Η μία αναφέρεται στην επιθετικότητα ως συνηθισμένη αντίδραση σε ματαιωμένο στόχο και η δεύτερη, πως η επιθετικότητα έχει ιδιότητες βασικής ενόρμησης, δηλαδή τη μορφή ενέργειας που επιμένει έως ότου ικανοποιηθεί ο στόχος. Μιλάμε άρα για την καθαρκτική διάθεση εκδήλωσης της επιθετικότητας. Μιας συσσωρευμένης ενέργειας και έμφυτης αντίδρασης, όπως είναι η πείνα και η ερωτική δραστηριότητα. (Hilgard 2004:119).

Τέλος, η ψυχαναλυτική θεωρία, αναφέρει επίσης και την βιολογική βάση που ενδεχομένως έχει η εκδήλωση της επιθετικότητας. Στην περίπτωση των ανδρών, τα ποσοστά της τεστοστερόνης στο αίμα, για τον Φρόντ, είναι σημαντικότερης σημασίας. Παρατήρησε, πως στους άνδρες, που τα επίπεδα ήταν ιδιαίτερα αυξημένα, είχαν ιδιαίτερη ροπή στην επιθετική δραστηριότητα και επιδίδονταν συχνότερα στην έκφραση της. (Hilgard 2004:122).

Θεωρία κοινωνικής μάθησης:

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, αντίθετα ασχολείται με την ανθρώπινη κοινωνική αλληλεπίδραση και εστιάζει στη συμπεριφορά που αναπτύσσουν οι άνθρωποι ως απόκριση σε γεγονότα του περιβάλλοντος. Πολλές εκδηλώσεις συμπεριφοράς μαθαίνονται παρατηρώντας τις πράξεις των άλλων και παρατηρώντας τις συνέπειες τους. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, δίνει ιδιαίτερη βάση στο ρόλο που παίζουν τα πρότυπα στη ζωή μας και στη μεταφορά συγκεκριμένων αντιδράσεων και συναισθηματικών αποκρίσεων.

Η θεωρία αυτή, ισχυρίζεται ότι η επιθετικότητα είναι παρόμοια με οποιαδήποτε άλλη επίκτητη απόκριση. Μπορεί να μάθει κανείς την επιθετικότητα με την παρατήρηση ή τη μιμητική διαδικασία και όσο πιο συχνά αυτή παρακολουθείται και ενισχύεται, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες να εκδηλώσει κανείς την ίδια επιθετικότητα. Σε αντίθεση με την άποψη της ψυχαναλυτικής θεωρίας ότι ο άνθρωπος ενεργεί επιθετικά σε περίπτωση ματαίωσης των σχεδίων του, η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, υπερασπίζεται πως το άτομο που βιώνει την ματαίωση, θα αντιδράσει σ αυτή με τον τρόπο που έχει μάθει να αντιδράει και σε άλλες δυσάρεστες

καταστάσεις που του προκαλούν αντίστοιχα αισθήματα στρες και απογοήτευσης. (Hilgard 2004:123).

Η κοινωνική κατάσταση που επικρατεί στον περιβάλλοντα χώρο του παιδιού, επηρεάζει ριζικά την συμπεριφορά του και τον τρόπο αντίδρασης σε περιπτώσεις αναβολής ή ματαίωσης των σχεδίων του. Οι εξωτερικές συνθήκες και η διαπαιδαγώγηση μπορούν να εκμηδενίσουν της προδιαθέσεις τις προσωπικότητας του ατόμου κι αν όχι εκμηδενίσουν, τις κρατούν σε μια λανθάνουσα κατάσταση. Υπάρχει ως γενετήσια διάθεση, αλλά βρίσκεται σε μια διαρκή “χειμέρια νάρκη”. (Hilgard 2004:124).

Η μίμηση της επιθετικότητας και η ενίσχυση της

Η επιθετικότητα, έγινε σαφές παραπάνω, πως όπως και κάθε άλλη συναισθηματική απόκριση, μπορεί να μαθευτεί και να εντυπωθεί στο άτομο, ως φυσιολογικότητα και δίκαιη αντίδραση στην πιθανή βλάβη. Σύμφωνα με την κοινωνική θεωρία, η παρακολούθηση της βίας, άμεσης η έμμεσης, ζωντανής ή αποτυπωμένης σ ένα κομμάτι χαρτί, τον κινηματογράφο, τα video games, εντυπώνουν στα παιδιά την πληροφορία πως η επιθετικότητα τις περισσότερες φορές είναι η μοναδική λύση.

Ο ακρογωνιαίος λίθος διαμόρφωσης προσωπικότητας του παιδιού είναι η οικογένεια του. Τα πρώτα ερεθίσματα λειτουργούν ως πρότυπο συμπεριφοράς, ακόμα κι όταν το παιδί βρίσκεται σε βρεφική και αργότερα νηπιακή ηλικία. Η θυμωμένη αντίδραση του πατέρα, πρότυπου, στην μητέρα, ο εκνευρισμός την μάνας με την καθημερινότητα του βρέφους, εμποτίζουν στο παιδί τη συμπεριφορά τους, τις περισσότερες φορές ασυνείδητα, λέγοντας χαρακτηριστικά : παιδί είναι, δεν καταλαβαίνει. Κι όμως, το παιδί αντιλαμβάνεται όλα τα ερεθίσματα που βλέπει και νιώθει. Μπορεί να νιώσει το αίσθημα της ταπείνωσης και του φόβου, στα μάτια της τρομαγμένης μητέρας σε πιθανή βίαιη συμπεριφορά του πατέρα. Έρευνες αποδεικνύουν, πως παιδιά που δέχονται σκληρές τιμωρίες και βάρβαρη συμπεριφορά, αντιδρούν με οξύτητα και κρίνονται ευέξαπτα, με περισσότερες επιθετικές εκδηλώσεις. (Hilgard 2004:124).

Ο επιστήμονας Albert Bandura, προχώρησε στη διεξαγωγή ενός πειράματος για να αντλήσει τα συμπεράσματα του, για το αν πιθανή αιτία εκδήλωσης επιθετικότητας

είναι η παρακολούθηση επιθετικών προτύπων και διαθέσεων. Σε συγκεκριμένο πείραμα, παιδιά της σχολικής βαθμίδας του δημοτικού, παρακολούθησαν ένα βίντεο, στο οποίο ένας άνθρωπος χτυπά με μανία μια πλαστική κούκλα. Ύστερα, τα παιδιά βρέθηκαν σ ένα δωμάτιο με μια πλαστική κούκλα και μελετήθηκε κατά πόσο αντέδρασαν στην κούκλα, όπως ο ενήλικας στο βίντεο που παρακολούθησαν. Για να κριθεί όμως το αποτέλεσμα άξιο λόγου και να έχει μια επιστημονικότητα, θα έπρεπε να γίνει ένα αντίστοιχο πείραμα με παρακολούθηση μιας μη βίαιης ταινίας με το αντίστοιχο αντικείμενο του πειράματος. Το συμπέρασμα εν τέλει ήταν πως όντως η ομάδα των παιδιών που παρακολούθησε το βίαιο βίντεο αντέδρασε εν πολλοίς με τον ίδιο τρόπο. Αυτό όμως και πάλι ενέχει αμφιβολίες, γιατί τίθεται το ερώτημα, αν στο βίντεο προβάλλονταν κάποιου είδους τιμωρία στον άνθρωπο που εκδήλωσε επιθετικότητα, μήπως τα παιδιά άλλαζαν συμπεριφορά; (Στέλλα Βοσνιάδου 2001:47).

Άρα η ενίσχυση ή η τιμωρία του επιτιθέμενου, είναι καθοριστικότητας σημασίας για την εξέλιξη ή τον κατευνασμό παρόμοιων αντιδράσεων. Η επιθετικότητα, επηρεάζεται από διάφορες συγκυρίες που ενισχύουν με τον ίδιο τρόπο και άλλες επίκτητες αντιδράσεις. Έρευνες αναφέρουν πως τα παιδιά έχουν περισσότερες πιθανότητες να εκφράσουν τις επιθετικές τους αποκρίσεις, παρακολουθώντας επιθετικά πρότυπα, κυρίως όταν αυτά ενισχύουν την πράξη τους και ισχύει ατιμωρησία.

Αποδεικνύεται πως η συμμετοχή σε επιθετικές δραστηριότητες αυξάνει την επιθετική συμπεριφορά και σε περιπτώσεις που αυτή δεν τιμωρηθεί, αλλά αντίθετα ενισχυθεί και επαινεθεί, ο θύτης θα επαναλάβει την ίδια συμπεριφορά και ειδικά σε άτομο που δεν μπορεί να αντιδράσει. Είναι πολύ σύνηθες, τέτοιες συμπεριφορές που έχουν σκοπό να προκαλέσουν σοκ στον άλλο άνθρωπο, να ασκούνται επί το πλείστον σε άτομο ανήμπορο να απαντήσει με την ίδια τακτική και όσο αυτά δεν αντιδρούν, οι θύτες γίνονται ολοένα και πιο τιμωρητικοί. (Hilgard 2004:126-127).

Η επιθετική συμπεριφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών διαφέρει αρκετά γιατί για τα κορίτσια τα βίαια πρότυπα είναι λιγότερα σε σχέση με αυτά των αγοριών, με αποτέλεσμα η ενίσχυση της επιθετικής τους συμπεριφοράς να είναι πολύ μικρότερη. Τα αγόρια αντίθετα, έχουν πολλά πρότυπα να μιμηθούν, του βίαιου ενδεχομένως πατέρα, του κακού πρωταγωνιστή μιας ταινίας, του κακού ισχυρού πολιτικού κ.α.

Τέλος, πρωταρχικά οι γονείς και ύστερα το σχολικό περιβάλλον θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν τον ρυθμίζοντα ρόλο που παίζουν ως πρότυπα για τα παιδιά, θα πρέπει να διακατέχονται από ευσυνειδησία και αγάπη για τον αυριανό ενήλικα που έχουν στα χέρια τους. Να κατακρίνουν τον έπαινο σε πιθανές τιμωρητικές και επιθετικές εκδηλώσεις, τονίζοντας το αδιέξοδο στο οποίο αυτή η πράξη τα οδηγεί. Βεβαίως, επηρεάζουν και πολλές άλλες κοινωνικές συνθήκες, όπως η φτώχεια, το γενικότερο βιωτικό επίπεδο, οι πολιτισμικές αξίες και οι εξουσιαστικές αρχές. (Hilgard 2004:130).

Βία στα σχολικά εγχειρίδια

Η βία και οι διάφορες εκφράσεις της, συνιστούν πολιτισμικό φαινόμενο και αφορούν τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Η βία καθ' αυτή, πηγάζει από την πολιτική διάσταση της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας, από την ανταγωνιστική και άνιση κοινωνική δομή, από τη συνειδητή ή ασυνείδητη αναζήτηση εξουσίας και δύναμης για λόγους γοήτρου και επεκτατισμού και από τις πολιτισμικές διαφορές. Η διαπίστωση αυτή είναι βασισμένη στο γεγονός ότι η βία λαμβάνει διαφορετικές μορφές ανάλογα με τις κοινωνικό-ιστορικές συνθήκες διεξάγεται σύμφωνα με όρους και κανόνες συγκεκριμένου πολιτισμικού πλαισίου και η οποία παραβίαση αυτών καθιστά τη βίαιη πράξη, «έγκλημα πολέμου». Η βία προκύπτει από την κρίση των συστημάτων και από τις σχέσεις εξουσίας που μέσα από την όξυνση των διακρίσεων προκαλούν την εξασθένιση της συλλογικότητας. (Κοντοβά Μαρία 2009:159).

Τα σχολικά βιβλία ιστορίας, γίνονται συνειδητά φορείς μιας πολύ συγκεκριμένης ιδεολογικοπολιτικής και κοινωνικής προπαγάνδας. Η μελέτη των σχολικών αυτών εγχειριδίων καταδεικνύει τις, πολλές φορές, φανατικές πτυχές της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας, όπως είναι η επιθετικότητα, η ενθάρρυνση πράξεων βίας απέναντι στον «άλλο». Η μελέτη της ιστορίας, μέσω των σχολικών εγχειριδίων ακολουθεί το μοντελοποιημένο στιλ διδασκαλίας, δηλαδή την στείρα γεγονοτολογία, την καθαρά διπλωματικού, πολιτικού, θεσμικού και στρατιωτικού πεδίου, αποφεύγοντας παντελώς και αγνοώντας την αναφορά στην κοινωνική ζωή της εκάστοτε περιόδου, παραβλέποντας τελείως την περιρρέουσα ιστορική συνθήκη.

Ο τρόπος αυτός στερεί στην ουσία, την γνώση των κοινωνικών συνθηκών που μπορεί να ώθησαν τα πράγματα σε μια σύγκρουση, σε μια πολεμική σύρραξη που τα ανθρώπινα κίνητρα μένουν στην αφάνεια και επί της ουσίας ερμηνεύουν το γεγονός. Οι ψυχολογικοί παράγοντες, οι πιέσεις, η βία, άμεση ή έμμεση, που ασκήθηκαν στο ιστορικό πρόσωπο, μένουν άγνωστοι και αρκούμαστε στην εκδήλωση του γεγονότος.

Ο τρόπος που τα σχολικά εγχειρίδια αντιμετωπίζουν τον γείτονα, τον «άλλον», γεννούν αισθήματα φόβου, μίσους, εχθρότητας στο παιδί και μελλοντικό ενήλικα, που με βάση όσα έχουν λεχθεί παραπάνω, δεν θα αργήσουν να εκδηλωθούν με την μορφή οποιασδήποτε ενέργειας. Η ιστορία των σχολικών βιβλίων, είναι μια παγιωμένη και λίγο πολύ θεσμοποιημένη μορφή της ιστορίας, μονοπρόσωπη, κλειστή, μονοπολιτισμική, με μοναδικό σκοπό να συγκροτήσει μια συγκεκριμένη άποψη ο μαθητικός και άρα εύπλαστος πληθυσμός, για μια κοινή αναπαράσταση του έθνους.

Αποτέλεσμα όλων αυτών, είναι να δηλητηριάζεται η σχέση και η ψυχολογία του παιδιού, να δημιουργείται ψυχροπολεμικό κλίμα μεταξύ των γειτόνων χωρών, με ότι αυτό συνεπάγεται στον σωματικό και ψυχολογικό κόσμο του παιδιού.

Η κρατική μηχανή και οι επιμελητές των σχολικών εγχειριδίων, με σκοπό να απεκδυθούν αυτή τη κατηγορία, περί καθοδηγούμενης μιας πολύ συγκεκριμένης ιστορίας, γράφουν και μιλούν σε τριτοπρόσωπη γραφή, τονίζοντας έτσι την αντικειμενικότητα και την αξιολογική ουδετερότητα των απόψεων τους. Αυτό μόνο αληθές δεν είναι και συνεχίζουν την προσπάθεια τους για αντικειμενική ιστορία, τοποθετώντας και εκτενείς ιστορικές πηγές. Η παράθεση αυτή των επιλεγμένων πηγών, δεν έχει άλλο στόχο, παρά να ενισχύσει το ήδη λεχθέν του κυρίως κειμένου. Ένα είδος επιβεβαίωσης της αλήθειας. (Κοντοβά Μαρία 2009:34).

Εξαιτίας αυτής της παράθεσης των πηγών, το παιδί αντιλαμβάνεται πως η ιστορική αφήγηση που παρουσιάζεται στο κυρίως κείμενο, αποτελεί την αντικειμενική αλήθεια, εφόσον επιβεβαιώνει και ο συγγραφέας της πηγής, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η συνειδητοποίηση του γεγονότος, ότι συνιστά μια συγκεκριμένη ανάγνωση των συμβάντων του παρελθόντος.

Η παρουσίαση γεγονότων και τραγικών εμπειριών του παρελθόντος, με συγκεκριμένους “άλλους” γείτονες, φερ ειπείν, νομιμοποιεί εκ νέου τη χρήση βίας

στο παρόν. Η ιδέα του πολέμου, όπως αυτή παρουσιάζεται, τείνει να γίνει αποδεκτή και προβάλλεται ως το κυρίαρχο μέσο επίλυσης των διεθνών διαφορών, ως υποχρέωση των πολιτικών του έθνους, προκειμένου να αποδοθεί δικαιοσύνη, με την οικουμενική της διάσταση.

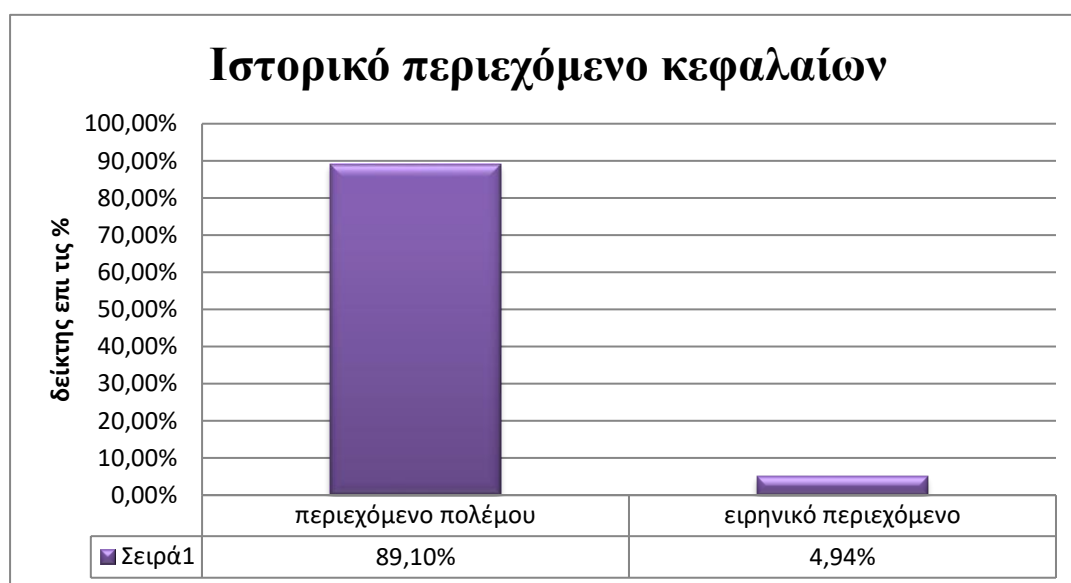
Και για να ενισχυθεί αυτή η διαπίστωση για την φιλοπολεμική παρουσίαση της ιστορίας, περίτρανο παράδειγμα είναι πως οι περίοδοι ειρηνικής διαβίωσης και συμβίωσης των λαών, προσπερνάτε σε λίγες γραμμές, αφού αυτή η ιστορία δεν έχει αρκετό ενδιαφέρον και δεν διεγείρει πάθη. Επίσης, αυτές οι περίοδοι χαρακτηρίζονται ως παθητικοί και δεν γίνεται καμία αναφορά σε δράσεις ανθρώπων που επίλυσαν τις διάφορες αντιμαχίες με ειρηνικά μέσα. Αποτέλεσμα αυτής της μονόπλευρης παρουσίας είναι να εντυπωθεί στη συνείδηση του παιδιού, η ιστορική εξέλιξη με πολιτικά, πολεμικά γεγονότα και διπλωματικές δολοπλοκίες ισχυρών πολιτικών και στρατιωτικών ανδρών. (Κοντοβά Μαρία 2009:34).

Τα παραδείγματα του Βελγίου, Ισραήλ, Η.Π.Α και Ελλάδας

- Βέλγιο : στα σχολικά εγχειρίδια του Βελγίου (1945-2004), προωθούσαν στα πρότυπα της παγκόσμιας ιστορίας, πως αλλαγή δεν μπορεί να επέλθει χωρίς τη χρήση βίας. Επίσης, έδιναν ιδιαίτερη βάση στην αναζήτηση ιστορικών ηγετικών φυσιογνωμιών που θα έφερναν την ελευθερία, παραμερίζοντας τελείως τον ρόλο των απλών καθημερινών ανθρώπων και τον ρυθμιστικό ρόλο τους στην ιστορική εξέλιξη. Σταδιακά όμως αυτό άλλαξε, αφού μέσω της έρευνας διαπιστώθηκε πως αυτή η τακτική δεν ήταν η πλέον ιδανική και στράφηκαν στην γραφή της ιστορίας που σκοπό δεν είχε μόνο να παρουσιάσει το παρελθόν αλλά να αποσαφηνίσει το παρόν και να προετοιμάσει για το μέλλον. Βασική γραμμή γραφής στα βελγικά βιβλία ιστορίας, είναι ο άνθρωπος ως δρών και παράγοντας της ιστορίας. (Κοντοβά Μαρία 2009:41).
- Ισραήλ: τα ιστορικά σχολικά εγχειρίδια του Ισραήλ (1994-95), φαίνεται να ακολουθούν κι αυτά την ίδια τυπική διδασκαλία της ιστορίας. Φαίνεται καθαρά η μεταβίβαση και η κληρονομιά μιας συγκρουσιακής ιδεολογίας, εμμένοντας σε στεγανά χρόνων όπως η εθνική ασφάλεια, υπερτονίζοντας σε ειρηνικές περιόδους, τις ικανότητες του εθνικού εαυτού και προβάλλοντας τον ως θύμα στις περιπτώσεις δυσάρεστων

πολέμων. Τα βιβλία παρέχουν ξεκάθαρα μηνύματα αρνητικών στερεοτυπικών εικόνων για τον εθνικό άλλο, που στις περισσότερες περιπτώσεις αυτός ο κακός άλλος είναι η γείτονα χώρα, ο γείτονας, στην προκειμένη οι Άραβες. Οι αναφορές σε ζητήματα ενότητας εκλείπουν παντελώς.

- Η.Π.Α: το 2003, διενεργήθηκε έρευνα στοχεύοντας στην ανάδειξη του περιεχομένου των ιστορικών σχολικών εγχειριδίων στις Η.Π.Α. Μέσω αυτής τη διαδικασίας διαπιστώθηκε πως το μεγαλύτερο ποσοστό 89,1% των κεφαλαίων των βιβλίων, αφιερώνονταν σε πολεμικά θέματα, ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 4,94% των κεφαλαίων αναφέρονταν στην ειρήνη, στους ειρηνοποιούς ή στη διαμαρτυρία εναντίον συγκεκριμένων πολέμων. Επιπλέον, 4,88% των τίτλων των κεφαλαίων χρησιμοποιούν τη λέξη πόλεμος, ενώ και πάλι η λέξη ειρήνη εμφανίζεται σε κάποιες μικρές παραγράφους. Τέλος, γεγονότα όπως αντιπυρηνικές διαδηλώσεις και άλλες ειρηνιστικές πρωτοβουλίες αποσιωπούνται παντελώς. (Κοντοβά Μαρία 2009:42).

Μαρία Κοντοβά, *Η βία στα εν χρήση βιβλία ιστορίας Γυμνασίου, Έρευνα από τη σκοπιά της παιδαγωγικής της ειρήνης*, Θεσ/νικη 2009, ιδία επεξεργασία.

- Ελλάδα: σε αντίστοιχο κλίμα και τα σχολικά ιστορικά εγχειρίδια της Ελλάδας. Παρουσιάζουν ιδιαίτερη μονομέρεια και τονίζονται οι περίοδοι αντιπαράθεσης των λαών, ενώ αγνοούνται επιδεικτικά περίοδοι ειρηνικής

συνύπαρξης και συμφιλίωσης. Ιδιαίτερη είναι η αναφορά, στον κακό γείτονα, τον βαλκάνιο εχθρό, που πάντα επιδιώκει τον επεκτατισμό στα ελληνικά χωρικά. Η παρουσίαση της θυματοποιημένης πλευράς της Ελλάδας έχει σκοπό να δημιουργεί μια μόνιμη ανασφάλεια και αδυναμία και ο εθνικός εαυτός παρουσιάζεται, βαλλόμενος και ηθικά πληγμένος. Η στερεοτυπική αυτή παρουσίαση, εκτός της μη αντικειμενικότητας της, δημιουργεί στον άνθρωπο αισθήματα ανασφάλειας, καχυποψίας, εχθρότητας, φόβου και άλλων συναισθημάτων, επιβλαβών για την σωματική και ψυχική υγεία. Αισθήματα τέτοιου τύπου, οδηγούν σε εκφράσεις και συγκινήσεις που αρχικά μπορεί να δείχνουν αμελητέες, μα μόνο τέτοιες δεν είναι. (Κοντοβά Μαρία 2009:43).

Η ιστορία αλλιώς

Η διδασκαλία της ιστορίας είναι ικανή να βοηθήσει τους μαθητές να ερμηνεύσουν τις εμπειρίες διαφορετικών ομάδων, που πλήττονται από τη βία, ακολουθώντας στρατηγικές που θα οδηγήσουν στην κριτική ανάλυση και στη βαθύτερη κατανόηση των συγκρούσεων. Σκοπός της διδασκαλίας της ιστορίας στα σχολεία, θα πρέπει να είναι να δημιουργηθεί αρχικά κλίμα ασφάλειας, να καλλιεργηθεί η κριτική ικανότητα στους μαθητές, καθιστώντας τους ικανούς να διαπιστώνουν την αλήθεια κι αν όχι καθ' αυτή, τουλάχιστον να έχουν μια σφαιρική γνώμη των πραγμάτων και των δύο πλευρών.

Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει οι κορόνες της φιλοπολεμικής και συγκρουσιακής ιστορίας να περιοριστούν και να δοθεί έμφαση, στην μέχρι τώρα παθητική ειρηνική ιστορία. Η μελέτη των κοινωνιών, είναι ακόμα σε νεογιλό επίπεδο, αφού δεν θεωρείται πως επηρεάζει τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Η κοινωνία διαμορφώνει τα γεγονότα, αφού αυτή είναι η κινητήριος δύναμη. Τα μηνύματα του πολέμου θα πρέπει να αποδομηθούν και να στηλιτευτούν με κάθε τρόπο. Προάγοντας την συμφιλίωση των λαών, ξενοφοβικές αντιδράσεις και εθνικιστικές συμπεριφορές θα τεθούν στο περιθώριο, αφού δεν θα έχουν πια προτυπικό ρόλο.

Ο εμποτισμός της ψυχής, που μαθαίνει, με τέτοιου είδους ιδεολογικά και πολιτικά στερεότυπα, δηλητηριάζει και πυροδοτεί αντιδράσεις που σκοπό έχουν

την βλάβη του αντιπάλου, αφού ο άνθρωπος έτσι έχει μάθει να λύνει τις διαφορές του. Οι εκτεταμένες αναφορές σε περιόδους συμφιλίωσης και ειρηνικής συμβίωσης θα δώσουν στον άνθρωπο τη δύναμη να λειτουργήσει για λογαριασμό της ειρήνης και για την κοινωνική πρόοδο. Η περιθωριοποίηση δογματικών αντιλήψεων και στερεοτυπικών πολιτικών χειρισμών στα σχολικά εγχειρίδια, θα έχει σκοπό να εγκαταλείψει την δογματική ανάπλαση του παρελθόντος και θα δομήσει εκ νέου με τον ειρηνικό λόγο την ιστορική αφήγηση. (Κοντοβά Μαρία 2009:35).

Ο ρόλος της ιστορίας δεν είναι μόνο η διδασκαλία του παρελθόντος, αλλά και η αποσαφήνιση του παρόντος και η προετοιμασία για την οικοδόμηση του μέλλοντος. Καθιστώντας την ιστορία αντικειμενική και πολυπρισματική, ο άνθρωπος θα έχει την ευκαιρία να δημιουργήσει εντύπωση για την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, ενώ θα μπορεί να αντιληφθεί και την πολιτική σκοπιμότητα πίσω από την δοσμένη ιστορία. Η πίστη στον κοινωνικό διάλογο καθώς και η φιλειρηνική διάθεση, περνάει στον άνθρωπο και τον καθιστά, λιγότερο καχύποπτο και αγχώδη, όσον αφορά το «ξένο», το «άλλο». (Κοντοβά Μαρία 2009:37).

Οι χρόνιες αυτές αντιλήψεις και αυτά τα στεγανά, έχουν δημιουργήσει στους μαθητές την αντίληψη πως η ιστορία, είναι μια στείρα γεγονοτολογία, μια ιστορία συνεχόμενων πολεμικών συρράξεων, γεγονότων βίαιων και απάνθρωπων, εγκλημάτων πολέμου και διάφορων άλλων φρικαλεοτήτων, παρουσιάζοντας τα ως λογική συνέχεια, ως απόρροια, ως εκ φύσεως αντίδραση στην “αδικία”. Η εντύπωση της ιδέας πως ο κόσμος είναι πόλεμος, με συχνά διαλείμματα παθητικής ειρήνης, δίνει την εντύπωση στα παιδιά πως δεν υπάρχει πιθανότητα βελτίωσης και θα επισύρονται συνεχώς σ ένα φαύλο κύκλο, αναμονής μιας επόμενης συρράξεως, μιας επόμενης αντίδρασης και συν-κίνησης του συναισθήματος. (Κοντοβά Μαρία 2009:45).

Ο ιστορικός του παρόντος και του μέλλοντος έχει υποχρέωση παρά τις δυσκολίες και τους σκοπέλους που συναντά να μην εγκαταλείπει το επίπονο έργο της έρευνας και της διδασκαλίας της πραγματικής ιστορίας. Ο ιστορικός θα πρέπει να καταφέρει να επαναφέρει στο προσκήνιο την συναισθηματική ζωή, που στους αιώνες παραγκωνίζεται από την απόλυτα διανοητική ζωή. Η εξισορρόπηση

αυτών των δύο παραγόντων της ζωής θα φέρει την επιθυμητή αρμονία στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων.

Ο Lucien Febvre ζητά την απαγκίστρωση απ αυτή τη βλαβερή διαδικασία συνεχόμενης εκθείασης της διανοητικής ζωής και υποσκέλισης της συναισθηματικής. Γι αυτόν είναι απορίας άξιον, το γεγονός ότι ακόμη και σήμερα μαθητές και φοιτητές δεν διδάσκονται ιστορία των συναισθημάτων, όπως αυτό του μίσους, της ευσπλαχνίας, της χάρητος, του φόβου, της σκληρότητας κλπ. Δηλαδή την πραγματική ιστορία, κατά τον Febvre. Η άποψη αυτή από τους συντηρητικούς ιστορικούς θεωρείται μάταιη και ανιαρή, για τον Febvre είναι θεμελιώδης, αφού θεωρεί πως αν η ιστορία συνεχίσει στο ίδιο μοτίβο συντηρητικής παρουσίας, θα μετατρέψει τον κόσμο σ έναν «βρωμερό λάκκο πτωμάτων». Για να μην οδηγηθούμε σ αυτό, ο ιστορικός δεν έχει το δικαίωμα να εγκαταλείψει το πεδίο της συναισθηματικής ανασύνθεσης του παρελθόντος παρ όλες τις δυσκολίες που θα συναντήσει. (Febvre 2015:52-53).

Η συνεργασία των επιστημών είναι το κλειδί για την περαιτέρω εξέλιξη τους. Στην προκειμένη, αν η ιστορία και η ψυχολογία κλιθούν να συνδιαλεγούν, τα επιστημονικά αποτελέσματα θα είναι εκπληκτικά. Άλλωστε «οι μεγαλύτερες ανακαλύψεις γίνονται ακριβώς πάνω στα σύνορα των επιστημών». (Febvre 2015:55).

Άμεση και έμμεση βία

Η προβολή της βίας στα σχολικά εγχειρίδια, είναι ως επί το πλείστον κανόνας, ειδικά στα εγχειρίδια ιστορίας. Το μέσω προβολής της βίας είναι αυτές οι ουδέτερες, ή μάλλον όχι τόσο, πηγές και εικόνες. Ως επικρατούσα μορφή εκδήλωσης άμεσης βίας στα ιστορικά εγχειρίδια συναντάμε τις πολεμικές συρράξεις, τα συγκρουσιακά δηλαδή πρότυπα επίλυσης των διαφορών.

Οι μορφές που λαμβάνει η φυσική βία, δρα ενάντια στο βιολογικό υποκείμενο, προκαλώντας βλάβη ή ακόμα και θάνατο, ενάντια στο περιβάλλον και εκδηλώνεται με την καταστροφή και την πυρπόληση εδαφών και ενάντια στην ιδιοκτησία με την

βίαη αρπαγή του πλούτου. Η λεκτική βία, λαμβάνει την μορφή λεκτικής προσβολής που προκαλεί ψυχική οδύνη, αλλά δεν επιφέρει συνέπειες στην σωματική ακεραιότητα των αντιπάλων. Και τέλος, η ψυχολογική βία που προηγείται συνήθως της φυσικής βίας, προλειαίνοντας το έδαφος γι αυτήν και αποβλέπει στην ηθική αποδυνάμωση και ταπείνωση του αντιπάλου. (Κοντοβά Μαρία 2009:160).

Ως επικρατούσα μορφή εκδήλωσης άμεσης βίας στα σχολικά ιστορικά εγχειρίδια συναντάμε τις συνεχόμενες και αλληπάλληλες πολεμικές συρράξεις. Το συγκρουσιακό πρότυπο επίλυσης των διαφορών, που λαμβάνει την μορφή οργανωμένης αντιπαράθεσης, εξακολουθεί να υπερεκτιμάται από τις συγγραφικές ομάδες. Μ αυτόν τον τρόπο προβάλλεται η πεποίθηση ότι η κοινωνική τάξη διατηρείται μέσω της δύναμης.

Τα πολεμικά γεγονότα περιγράφονται τοποθετούμενα σ ένα χρονολογικό συνεχές, εν είδη πολεμικού ημερολογίου, με αποτέλεσμα ο πόλεμος να παρουσιάζεται ως αναμενόμενο γεγονός κάθε εποχής. Ο τρόπος αυτός, παρουσίασης, δηλώνει πως όσες διαδικασίες κι αν γίνουν με σκοπό την ειρηνική επίλυση, θα πέσουν στο κενό, αφού η διαδικασία είναι πολύ συγκεκριμένη και οδηγεί αργά ή γρήγορα σε πολεμική σύγκρουση.

Αυτό όμως στο πλαίσιο της αξιολογικής αποτίμησης, ισοδυναμεί με την δικαίωση της βίας και την νομιμοποίηση της λογικής της επιβολής του ισχυρότερου. (Κοντοβά Μαρία 2009:161). Και σ αυτό το σημείο θα αναφερθώ, πολύ σύντομα, σ αυτή την εικόνα που περνάει το ισχυρό πρότυπο σε παιδιά που ίσως δεν μπορούν να ακολουθήσουν ή να μιμηθούν και δημιουργείται σ αυτά το σύνδρομο της κατωτερότητας. Αυτό το δυσάρεστο συναίσθημα μειονεξίας, μπροστά στον ισχυρό, σ αυτόν που σωματικά ή όχι υπερτερεί και ωθεί στο παιδί να βλέπει τον εαυτό του ελάχιστο μπροστά στο πολύ δυναμικό και έντονα προβαλλόμενο ιστορικό πρόσωπο.

Η φυσική ροπή των ανθρώπων υποφέρει από συναισθήματα μειονεξίας και τείνει προς καταστάσεις υπεροχής. Το συναίσθημα αυτό της μειονεξίας γίνεται συχνά αφετηρία για διάφορες συναισθηματικές και ψυχολογικές αντιδράσεις του ατόμου, οι οποίες αντανakλούν τη ζωή του στο κοινωνικό σύνολο. Σ ένα μεγάλο ποσοστό οι άνθρωποι καταφέρνουν να υπερπηδήσουν αυτές τις δυσκολίες και να απαλλαγούν από το συναίσθημα αυτό, όμως υπάρχουν και περιπτώσεις που αυτό καθίσταται

αδύνατο. Αποτέλεσμα είναι, το συναίσθημα της μειονεξίας να γιγαντώνεται και να γίνεται άμεσος και απόλυτος ρυθμιστής της συμπεριφοράς και της όλης κοινωνικής ζωής.

Τα παιδιά που πάσχουν απ αυτό το σύνδρομο της κατωτερότητας βασανίζονται συνεχώς, καθώς προσπαθούν να υπεραναπληρώσουν το χαμένο έδαφος. Αυτό τους εισάγει σ ένα φαύλο κύκλο αποσταθεροποίησης της ψυχολογικής του κατάστασης και βιώνει αλλεπάλληλες απογοητεύσεις και αποτυχίες, με αποτέλεσμα το ηθικό του να κάμπτεται ακόμη περισσότερο. (Παπαγεωργίου 1985: 260). Συνεχόμενες απογοητεύσεις και ταπεινωτικές ήττες καθιστούν το παιδί υπερευαίσθητο και με ασταθές ψυχικό περιβάλλον. (Παπανούτσος 1972:148).

Στην παιδική ακόμα ηλικία μπορεί να καλλιεργηθεί η σωστή αυτογνωσία και λογική αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, τόσο από την οικογένεια όσο κι από το σχολείο, που είναι το μέσω για την καλλιέργεια της εμπιστοσύνης στις δυνατότητες του εκάστοτε παιδιού. (Παπαγεωργίου 1985: 260).

Η μικρή αυτή παρένθεση κλείνει και συνεχίζω, αναφερόμενος στην εντύπωση του «άλλου», του αντιπάλου, του ξένου μέσω της παρουσίας τους στα σχολικά εγχειρίδια. Αρχικά, με τον όρο και μόνο ξένος ή άλλος υποβιβάζεται η ανθρώπινη αξία. Είτε αυτός αντιμετωπίζεται ως αλλόθρησκος, αλλοδαπός κλπ, η ανθρώπινη του αξία, υποσκελίζεται από την χώρα, λόγου χάριν, προέλευσης του. Στη παρουσίαση μιας έκβασης ενός πολέμου, μπορεί να ελλοχεύει ο κίνδυνος, αν αυτός δεν τεθεί υπό το πρίσμα κριτική σκέψης, να επιδράσει στη ψυχοσύνθεση των μαθητών και να λειτουργήσει ως πρότυπο, αφενός δικαιώνοντας παρελθούσες επιθετικές ενέργειες και αφετέρου, νομιμοποιώντας τη μελλοντική προσφυγή σε παρόμοιες ενέργειες. (Κοντοβά 2009:162).

Η ψυχολογική βία, είναι κι αυτή μέρος της άμεσης βίας, αφού ασκείται από τους κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά ισχυρότερους. Σκοπός της είναι, να εξαναγκάσει, να κυριαρχήσει, να απομονώσει και να περιθωριοποιήσει τα θύματα του και δηλώνει μια ασύμμετρη σχέση στις διαπροσωπικές επαφές. Οι μορφές εκδήλωσης της ψυχολογικής βίας, κυμαίνονται από τον εκφοβισμό και τις απειλές για κήρυξη πολέμου έως και την εξόντωση των πληθυσμών.

Άσκηση βίας στη ψυχή, είναι η αόρατη απειλή που καταστρέφει τον ψυχικό κόσμο του ατόμου. Οποιασδήποτε μορφής είναι, δεν αφήνει εμφανή σημάδια σωματικής βίας, όμως αφήνει τραύματα ψυχής που η ίαση τους κρίνεται λίγο περισσότερο δύσκολη από ένα τραύμα σώματος. Η ψυχολογική βία μπορεί να λειτουργήσει ως προάγγελος της σωματικής επίθεσης. Ο φόβος που ενέχει συνεχώς σ έναν άνθρωπο που υπόκειται ψυχολογικής βίας, τον καθιστά ανήμπορο να αντιδράσει, φοβούμενος το άγνωστο και την αιφνίδια απειλή.

Ο φόβος, το συναίσθημα αυτό, που μπορεί να δηλητηριάσει την ψυχή του ανθρώπου, είναι αυτό που έχει μελετηθεί και ερευνηθεί περισσότερο από κάθε άλλο συναίσθημα. Ο φόβος από νευρωνικής πλευράς κρίνεται με ιδιαίτερη υπεροχή έναντι των άλλων συναισθημάτων, αφού είναι ουσιαστικότερος για την ανθρώπινη επιβίωση. Σήμερα, οι χαρακτηρισμένοι άκαιροι φόβοι, αποτελούν το δηλητήριο της καθημερινής ζωής και μας κάνουν να υποφέρουμε από αγωνία, άγχος και ανησυχίες, πολλές φορές σε παθολογικό επίπεδο, πλήττοντας μας με κρίσεις πανικού, φοβίες και ιδεοψυχαναγκαστικές διαταραχές. (Goleman 1998:406).

Φόβος, η παρουσία του οποίου δημιουργεί στον άνθρωπο ταραχή και γενική δυσάρεστη ψυχική διάθεση. Η κατάσταση αυτή της διατάραξης της ψυχικής ηρεμίας, μπορεί να εκτείνεται από μια απλή ανησυχία έως τρόμο και φρίκη. Άλλες φορές ο φόβος εκφράζεται με συγκίνηση. Τα ερεθίσματα που παίρνουν την όψη του κινδύνου και προκαλούν τον φόβο, τροποποιούν συνήθως αισθητά τόσο την πορεία των παραστάσεων όσο και το φυσικό, κοινωνικό και ψυχικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο εξελίσσεται η ζωή του ατόμου. Η ένταση και το μέγεθος του ερεθίσματος είναι επίσης δυνατά να προκαλέσουν φόβο, όπως εκκωφαντικοί θόρυβοι, λάμπες εκτυφλωτικές, αποχαλίνωση φυσικών στοιχείων, αποτελούν κάποια από τα ερεθίσματα που μπορούν να προκαλέσουν φόβο. Επίσης, ένα ξαφνικό ερέθισμα, δύναται να προκαλέσει έντονο φόβο. (Παπαγεωργίου 1985:251).

Η έμμεση βία, λαμβάνει κυρίως τη μορφή κοινωνικό-οικονομικής ανισότητας. Τα συμβάντα της έμμεσης βίας, διαπλέκονται μέσα στη σχολική αφήγηση με τα περιστατικά άμεσης βίας, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται ως φυσικές και αναμενόμενες συνέπειες τους. Η παρατηρούμενη ύπαρξη έντονης διαφοροποίησης

μεταξύ πλούσιων και φτωχών, αντικατοπτρίζει την ανυπαρξία της κοινωνικής δικαιοσύνης και συνεπάγεται τη σύγκρουση συμφερόντων. Η βία στη περίπτωση αυτή, φαίνεται να είναι ενσωματωμένη στην κοινωνική οργάνωση, η οποία στερεί από τους ανθρώπους σημαντικά δικαιώματα, όπως είναι οι ίσες οικονομικές και εργασιακές ευκαιρίες, η κοινωνική και πολιτική ισότητα, το αίσθημα της ευταξίας, ενώ μέσω των άδικων μέτρων που λαμβάνει δημιουργεί συνήθειες και κανονικότητες που με τον καιρό παγιώνονται σε κανόνες. (Κοντοβά 2009:164).

Σχολείο και ενσυναίσθηση

Η καλλιέργεια τους αισθήματος της ενσυναίσθησης στο σχολείο θα έπρεπε να ήταν το πρωτεύον μέλημα των ιθυνόντων. Χωρίς την ευαίσθητη διδασκαλία, τα μαθήματα δείχνουν κενά περιεχομένου, αντιμετωπίζοντας τα παιδιά ως μια απλή δεξαμενή πληροφοριών και συγκέντρωσης γνώσεων, αγνοώντας τελείως τη συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Αρχής γενομένης από το σπίτι, οι γονείς οφείλουν να διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους, δείχνοντας τους την σημασία του «άλλου», ευαισθητοποιώντας το παιδί και κάνοντας το να ενεργεί βάση του τι θα ήθελε να γίνει σ αυτό, πως θέλει να του συμπεριφέρονται και να πράττει τα ανάλογα.

Τον κυριότερο όμως λόγο σ αυτή την υπόθεση έχει το σχολείο. Ο τρόπος που το παιδί, κοινωνικοποιείται, αντιλαμβάνεται τον κόσμο, μαθαίνει και ξεδιπλώνει τις αρετές του, ή τουλάχιστον έτσι πρέπει. Δάσκαλοι και συμμαθητές, λειτουργούν προτυπικά για τους υπόλοιπους και με την μιμητική διαδικασία, ακολουθούν το πρότυπο τους. Διδάσκοντας λοιπόν την ενσυναίσθηση, μέσω των σχολικών εγχειριδίων το παιδί θα νιώσει την απαραίτητη ασφάλεια, αυτή που θα το ενεργοποιήσει και θα του δώσει τη δύναμη να προχωρήσει.

Ποιο άλλο μάθημα και εγχειρίδιο θα μπορούσε να είναι πιο κατάλληλο, για την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στα παιδιά, από την ιστορία; Το μάθημα, που μέσω των πολλαπλών παραδειγμάτων, καλών και κακών προτύπων, θα μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο συμπεριφορών στα παιδιά. Αυτό θα ήταν το ιδανικό. Αλλά όπως ειπώθηκε και παραπάνω, μόνο αυτό δεν γίνεται. Μένοντας προσκολλημένοι σε πάγιες πολιτικές, αντιμετωπίζοντας την ιστορία ως μοχλό για πολιτικές στρατεύσεις, ως ευκαιρία για όξυνση διακρατικών σχέσεων, η ιστορία θα συνεχίζει ες αεί να μένει

στην εντύπωση των μαθητών ως μια στείρα γεγονотоλογική, βαρετή και γεμάτη ημερομηνίες σχολική ώρα.

Η διανοητική ωριμότητα και η δυνατότητα έκφρασης ώριμης ιστορικής σκέψης , συνδέεται άμεσα με την ηλικιακή κατηγορία του παιδιού αλλά ρυθμιστικό ρόλο παίζουν οι κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες. Ο χαρακτήρας, η προσωπικότητα του παιδιού αλλά και η ποιότητα της εκπαίδευσης που λαμβάνει από γονείς και σχολείο, ρυθμίζουν επίσης την ικανότητα διαμόρφωσης ορθής και ώριμης ιστορικής σκέψης. (Κουργιαντάκης 2007:4).

Το σχολικό εγχειρίδιο της ιστορίας, προκειμένου να συμβάλλει στην συγκρότηση της ιστορικής σκέψης των παιδιών, θα έπρεπε να καλλιεργεί την κριτική ικανότητα, το θεμελιώδες συστατικό για την μετέπειτα πορεία του ως ενήλικα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί μέσω της διδασκαλίας πολυπρισματικής ιστορίας, παρουσιάζοντας τις διαφορές και τις ομοιότητες των ιστορικών απόψεων που έχουν ειπωθεί για τα εκάστοτε ζητήματα. Επίσης, η ενδυνάμωση της ορθολογικής σκέψης, καθιστά τους μαθητές ικανούς να προσεγγίζουν τα θέματα της ιστορίας με καθαρή σκέψη, αποβάλλοντας τυχόν αρνητικές προδιαθέσεις και καταβολές.

Επιπλέον, το σημαντικότερο όλων και θέμα του κεφαλαίου αυτού, είναι να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών της σημασίας της ελευθερίας, της ισότητας, της ειρήνης, της δικαιοσύνης και να συμβάλλει στη συγκρότηση δημοκρατικής συνείδησης. Όλα αυτά δεν μπορούν να επιτευχθούν αν η ενσυναίσθηση στα παιδιά εκλείπει. Για να μπορέσει ο οποιοσδήποτε να καταλάβει τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του συνανθρώπου του, θα πρέπει να έχει καλλιεργηθεί μέσα του η ενσυναίσθηση. (Κοντοβά 2009:33).

Η προσπάθεια και τελική κατάκτηση του να αντιλαμβάνεσαι και να είσαι σε θέση να δεχτείς τις πεποιθήσεις και τις επιδράσεις των συναισθημάτων του άλλου, χωρίς αυτό να σημαίνει πως πρέπει να τα δεχτείς και να τα κάνεις δικά σου, είναι στην ουσία η ενσυναίσθηση. Μέσω της διδασκαλίας, τα παιδιά θα κλιθούν να συλλάβουν τις εσωτερικές διεργασίες, τους στόχους και τις αξίες μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας του παρελθόντος, με σκοπό να αντιληφθούν τα κίνητρα αλλά και την γενικότερη περιρρέουσα κατάσταση που μπορεί να τους οδήγησε σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Η κατανόηση της δράσης στην ιστορία, προϋποθέτει να έχει κατακτηθεί η ενσυναίσθηση. Αυτή, ωθεί τα παιδιά να καταλάβουν την δράση του υποκειμένου και πρωταγωνιστή του παρελθόντος, με τους όρους και τους σκοπούς του υποκειμένου, πάντα κάτω από την ίδια θέαση των πραγμάτων. (Κουργιαντάκης 2007:6). Η ικανότητα να μπορέσει το παιδί να εισχωρήσει στις ιδέες και τα ιδανικά ανθρώπων του παρελθόντος και όχι απλά να τους συμπονεί ή να ταυτίζεται μαζί τους είναι η απόλυτη κατάκτηση της ιστορικής ενσυναίσθησης. (Κουργιαντάκης 2007:5).

Σε καμία περίπτωση το ζητούμενο δεν είναι να κρίνουν το ιστορικό παρελθόν με βάση τις πεποιθήσεις και τα σημερινά κεκτημένα. Για να μελετηθεί ένα ιστορικό γεγονός, απαραίτητο είναι να γνωρίζει το παιδί την γενικότερη αντίληψη και τις ιδέες της ιστορικής περιόδου που μελετά, ώστε να μπορέσει να γίνει μέλος αυτής και να κατανοήσει τα κίνητρα και τις τελικές αντιδράσεις.

Ενσυναίσθηση, μια ικανότητα που έχει τη βάση της στη συναισθηματική αυτοεπίγνωση, είναι η θεμελιώδης ανθρώπινη δεξιότητα. Τα «μεθεκτικά» ή αλλιώς «ενσυναισθητικά» άτομα είναι πιο δεκτικά στα σιωπηλά κοινωνικά σήματα που υποδεικνύουν τι θέλουν και τι έχουν ανάγκη οι άλλοι. Η συναισθηματική αυτοεπίγνωση, δηλαδή η αντίληψη του τι νιώθω αυτή τη στιγμή. Το αναγνωρίζω και ανάλογα πράττω. Η αυτοεπίγνωση έχει μια καταλυτική επίδραση στα έντονα εχθρικά συναισθήματα. Διότι, αναγνωρίζοντας πως : τώρα νιώθω θυμό και οργή, προσφέρουμε στον εαυτό μας, εκτός της ελευθερίας, αλλά την ευκαιρία να μη δράσει υπό την επήρεια του θυμού. Αναγνωρίζοντας επίσης το δυσάρεστο συναίσθημα, κάνεις προσπάθεια να απαλλαγείς απ αυτό και τις δυσάρεστες συνέπειες του. (Goleman 1998:78 και 85).

Συναισθανόμενοι τα παιδιά, και φέρνοντας τον εαυτό μας στη θέση τους, μαθαίνουμε στα παιδιά να λειτουργούν κι αυτά κατ αυτόν τον τρόπο. Πολλοί γονείς, επενδύουν πάνω στα παιδιά τους τις προσωπικές τους φιλοδοξίες και επιθυμίες. Αντιμετωπίζουν το παιδί ως προέκταση τους που οφείλει να ικανοποιήσει τα σχέδια και τις ανεκπλήρωτες, πολλές φορές, επιθυμίες. Μ αυτό τον τρόπο, το παιδί στρεσάρεται και γίνεται ο αποδέκτης του άγχους του γονιού για την επιτυχία του. Το παιδί όμως νιώθει πνιγμένο και αιχμαλωτισμένο μέσα σε μια κατάσταση που μόνο ευχάριστη δεν του είναι.

Βάζοντας όμως τον εαυτό τους στη θέση του παιδιού, θα καταλάβαιναν πως την ελευθερία που τόσο έχουν ανάγκη αυτοί, την ίδια ακριβώς θέλουν και επιζητούν τα παιδιά. Την ελευθερία της βούλησης, της γνώμης, των λαθών και των επιτυχιών. Η σχολική πρόοδος, γίνεται συνήθως θηλιά στο λαιμό των παιδιών, αγνοώντας παντελώς την συναισθηματική πρόοδο, που εν τέλει είναι και το σημαντικότερο όλων. Το παιδί συναισθανόμενο αγάπη και πίστη σ αυτό, θα ξεδιπλώσει ότι η φύση του έχει χαρίσει και θα το εξελίξει μέχρις εκεί που οι δυνάμεις του και η ηθική στήριξη τον φτάσουν. Μόνο τότε το παιδί θα νιώσει ευτυχισμένο, έχοντας την αγάπη και την κατανόηση του περιγύρου του. (Μοκό 1997:126-127).

Μέσω αυτών των παραδειγμάτων, γίνεται αντιληπτό πως η ενσυναίσθηση είναι ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο στη ζωή του ανθρώπου. Συναισθανόμενο τον άλλον, μπορεί να αντιληφθεί ίσως καλύτερα τα κίνητρα που μπορεί να τον οδήγησαν σε μια συγκεκριμένη πράξη. Διαβάζοντας λοιπόν την ιστορία, ένα άτομο με καλλιεργημένη την ενσυναίσθηση, αντιλαμβάνεται και διαβάζει τα πράγματα τελείως διαφορετικά, σε σχέση με κάποιον που το αίσθημα της ενσυναίσθησης έχει μείνει σε κατασταλτική φάση.

Μιμούμενα την ενσυναισθηματική εκδήλωση ενός ενήλικα, τα παιδιά, θα αντιδράσουν με τον ίδιο τρόπο και θα αντιληφθούν την άσχημη κατάσταση ενός τρίτου ατόμου, βάζοντας τον εαυτό τους στη θέση του. Εκτός από τη διαπαιδαγώγηση , λειτουργούν καταλυτικά και τα προσωπικά βιώματα και η θύμηση παρόμοιων καταστάσεων που μπορεί να ένιωσαν στο παρελθόν. Για να αισθανθούμε τον άλλον, θα πρέπει να διακατεχόμαστε από πλήρη νηφαλιότητα και ηρεμία, ώστε το μήνυμα του άλλου να προσληφθεί.

Συναισθανόμαστε, σημαίνει νοιαζόμαστε για τον άλλον. Η αλτρουιστική αγάπη και η ενσυναίσθηση είναι τα συστατικά στοιχεία για να ακολουθήσει κανείς συγκεκριμένες ηθικές αρχές, αντιλαμβανόμενος την θέση του άλλου. Ερχόμενα τα παιδιά με τέτοιου είδους παραδείγματα, μέσω του μαθήματος της ιστορίας και της προβολής της ιστορίας κοινωνιών, ανθρώπων καθημερινών, μπορούν να αντιληφθούν πως ιστορικές εξελίξεις αλλά και γενικότερες στάσεις ζωής και αντιμετώπισης είναι απόρροια χρόνιων δυστυχιών.

Βάζοντας τον εαυτό τους στη θέση τους, νιώθουν αλληλέγγυοι και μπορούν να κρίνουν με επιείκεια, σεβασμό και κατανόηση τον ανθρώπινο πόνο. Αν αυτός δεν παρουσιάζεται, ή μένει μόνο σε μικρές αναφορές, τότε το νόημα χάνεται και στη μνήμη του παιδιού θα μείνει ένας πόλεμος, λόγω χάρη, μεταξύ ισχυρών, ρωμαλέων και μεγάλων ανδρών. Οι θυσίες των απλών ανθρώπων είναι που έκαναν έναν πόλεμο σπουδαίο, έναν πόλεμο άξιο αναφοράς.

Αντιλαμβανόμενα τον ανθρώπινο πόνο, τα κίνητρα και τις συνθήκες που διενεργήθηκε κάτι στο παρελθόν, οδηγούνται στην κατανόηση και στην επιθυμία να απαλύνουν την δυστυχία του άλλου. Ερχόμενα σε επαφή με αυτή τη πλευρά του παρελθόντος, όχι δηλαδή με στην στείρα γεγονотоλογική και χρονολογική αλληλουχία της ιστορίας, και καλλιεργώντας συνεχώς την ενσυναισθητική τους ικανότητα, θα δράσουν και στην πραγματικότητα τους με τον ίδιο τρόπο. (Goleman 1998:160).

Η διαδικασία του να καταφέρει να συναισθανθεί το παιδί, είναι μια πολύ δύσκολη και επίπονη διαδικασία αφού καλείται να διατηρήσει στο μυαλό του μια ολόκληρη σύνθεση από ιδέες που δεν είναι δικές του και με τις οποίες μπορεί και να διαφωνεί. Και όχι μόνο να τις διατηρεί αλλά να είναι και σε θέση να τις επεξεργαστεί με σκοπό να ερμηνεύσει και να κατανοήσει τους ανθρώπους του παρελθόντος. Κατακτώντας όμως την ιστορική ενσυναίσθηση, τα παιδιά δεν έχουν κάνει απλά ένα βήμα μπροστά προς στην κατανόηση της ιστορικού παρελθόντος αλλά είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν το ιστορικό τους παρόν και μέλλον. (Κουργιαντάκης 2007:7).

Ωστόσο, η ίδια η κατανόηση του παρελθόντος από μόνη της δεν αποτελεί επιτυχία και δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν δεν συνοδεύεται από κριτική και αποτελεσματική αντιμετώπιση του παρόντος. Γι αυτό και η ενσυναίσθηση είναι μέσο και όχι σκοπός. (Κουργιαντάκης 2007:9).

Αν νιώσεις τον άλλον, σίγουρα δε θα θέλεις να του φερθείς επιθετικά. Αν βάλεις τον εαυτό σου στη θέση του θύματος, τότε ίσως να μην γίνεις ποτέ θύτης. Αν νιώσεις τον ψυχολογικό εκφοβισμό, τότε ίσως να μην προκαλέσεις ποτέ αισθήματα φόβου που πλήττουν την καρδιά του άλλου.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η εργασία αυτή είχε ένα και μοναδικό σκοπό να μας εισάγει σ ένα τεράστιο θέμα συζήτησης και έρευνας, αυτό της ψυχολογίας μέσω της ιστορίας. Το κατά πόσο δηλαδή η ιστορία και η διδασκαλία της, μπορούν να γίνουν ρυθμιστές της ψυχοσύνθεσης του παιδιού και όχι μόνο. Συγκεκριμένη παρουσίαση γεγονότων και συμπεριφορών μπορούν να εντυπωθούν στις συνειδήσεις των παιδιών, καλές ή κακές και αυτό θα πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό και να ληφθεί υπόψη των ανθρώπων που γράφουν τα σχολικά βιβλία αλλά και αυτών που κατευθύνουν την συγγραφή.

Αρχικά, έγινε αφορά στον ορισμό του συναισθήματος και στην αξία που έχει αυτό στη ζωή των ανθρώπων. Αντιληπτό μέσω αυτού έγινε πως η συμβολή του στην καθημερινή μας ζωή είναι απόλυτα ρυθμιστική και συμπορεύεται με το λογικό τμήμα του εγκεφάλου μας. Κανένα από τα δύο συστήματα, δεν μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα και κυριαρχικά. Η συναισθηματική νοημοσύνη κρίνεται ιδιαιτέρως σημαντική, εξίσου με αυτή της ακαδημαϊκής νοημοσύνης, η οποία δεν μπορεί να προετοιμάσει τον άνθρωπο για καμία από τις αντιξοότητες που πρόκειται να αντιμετωπίσει στην ζωή του. Οικογένεια, σχολεία και κρατική μηχανή εστιάζουν στην πρόοδο της ακαδημαϊκής νοημοσύνης και παραμερίζουν την συναισθηματική νοημοσύνη, υποβιβάζοντας την αξία της. Σκοπός της παιδείας και της σχολικής τάξης, θα πρέπει να είναι η όσο το δυνατόν λιγότερη δαπάνη χρόνου για εξαντλητικά τεστ νοημοσύνης και βαθμολογικές κατατάξεις των μαθητών. Ο εντοπισμός των φυσικών κλίσεων του παιδιού και η καλλιέργεια των χαρισμάτων του θα ήταν ευχής έργον να γίνει πρώτιστο μέλημα των κρατών. (Goleman 1998:72).

Ύστερα, διαπιστώθηκε πως τα συναισθήματα και οι εκφράσεις τους τείνουν να ακολουθούνται και να μιμούνται από τους ανθρώπους. Οι έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η μιμητική διαδικασία είναι μια εκ φύσεως αντίδραση στο ερέθισμα που λαμβάνουμε από τους τρίτους. Βλέποντας και νιώθοντας τα συναισθήματα του άλλου, έχουμε την τάση να υιοθετούμε τις διάφορες εκφράσεις του προσώπου του και των γενικότερων κινήσεων του σώματος του. Βάση αυτού, καταλήγουμε στο ότι συναισθανόμενοι την διάθεση του άλλου, παίρνουμε κι εμείς κάτι από την ευθυμία ή δυστυχία του. Μεταξύ δύο διαθέσεων, τελικά θα υπερτερήσει η διάθεση αυτού που μπορεί να χειριστεί καλύτερα τα συναισθήματα του και τις εκφράσεις τους.

Επίσης, έγινε αναφορά στον αν τελικά τα συναισθήματα αποτελούν καθαρά μια ατομική υπόθεση, παρ' όλο που επηρεάζουν τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους. Συμπεραίνεται πως εφόσον η έκφραση αυτών επηρεάζει ένα σύνολο ανθρώπων η καθαρά προσωπική υπόθεση του συναισθήματος γίνεται συλλογική. Η μεταδοτική φύση του συναισθήματος μας δίνει το δικαίωμα να μιλάμε για μια ναι μεν καθαρά ατομική υπόθεση, που επηρεάζει δε τις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. (Febvre 2015:16).

Όσον αφορά τις θεωρίες περί εκ φύσεως ροπής ή επίκτητης επιθετικότητας, οι συγκρουόμενες πλευρές ακόμη και σήμερα δεν έχουν βρει την απόλυτη απάντηση τους. Ο Φρόυντ από τη μια, ισχυρίζεται πως υπάρχει εκ φύσεως ροπή προς την επιθετικότητα. Ενστικτώδης αντίδραση σε σχέδια που ματαιώνονται από κάποιον. Η επιθετικότητα κατά την ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ, έχει τα χαρακτηριστικά της ενόρμησης και ο ρόλος της είναι καθαρκτικός. Επίσης, τονίζει πως στον άνδρα η επιθετική διάθεση είναι περισσότερη σε σχέση με αυτή των γυναικών, λόγω των ποσοστών συγκέντρωσης τεστοστερόνης στο αίμα. Κόντρα στα όσα λέει η ψυχαναλυτική θεωρία, η μαθησιακή θεωρία υποστηρίζει τον επίκτητο χαρακτήρα της επιθετικότητας. Υπερασπίζεται πως η επιθετική διάθεση ρυθμίζεται εξ ολοκλήρου από τον κοινωνικό περίγυρο και την οικογενειακή κατάσταση. Υπερτονίζει τη μιμητική αξία των συμπεριφορών και μιλάει για πλήρη διαμόρφωση συμπεριφοράς των παιδιών μέσω καλής διαπαιδαγώγησης και μάθησης. Που ακόμη κι αν υπάρχουν έμφυτες ροπές όπως υποστηρίζει ο Φρόυντ, να μένουν σε κατάσταση λήθης. (Hilgard 2004:118-119).

Στη συνέχεια, έγινε αναφορά στην αξία της σωστής διδασκαλίας της ιστορίας και των μηνυμάτων που αυτή θα πρέπει να περνάει στα παιδιά. Η τωρινή κατάσταση της, δεν είναι η καλύτερη πόσο μάλλον ιδανική. Η προσκόλληση στα παραδοσιακά μοντέλα εκμάθησης της, λειτουργούν ως βραχνάς και δυσκολεύουν την ευχάριστη πρόσληψη της από τους μαθητές. Η αγκίστρωση στην τετριμμένη χρονολογική σειρά των γεγονότων, η απαρίθμηση ανδραγαθημάτων και μεγάλων πολέμων με έμφαση στις ημερομηνίες και στα ονόματα των ηγετικών μορφών, μόνο δημιουργική δεν είναι. Καθιστά το μάθημα πληκτικό, καθώς αναλώνεται σε γεγονοτολικά στοιχεία, που ναι μεν έχουν την αδιαμφισβήτητη αξία τους, δεν παύει όμως να είναι μια στείρα γνώση. Επίσης, η συνεχόμενη αναφορά σε δυσάρεστα γεγονότα της ιστορίας, σε

εγκλήματα πολέμου και απόλυτου εξευτελισμού της ανθρώπινης ύπαρξης, η ψυχολογία του παιδιού κλονίζεται και έρχεται αντιμέτωπο με την βία και την φρικαλεότητα, την οποία από ένα σημείο και ύστερα, την αντιλαμβάνεται ως φυσική εξέλιξη και δεν του κάνει καμία εντύπωση.

Τέλος, η σημαντικότερη συμβολή της διδασκαλίας της ιστορίας στο σχολείο θα έπρεπε να ήταν η καλλιέργεια και η συνεχόμενη διαπαιδαγώγηση στην ενσυναίσθηση. Η ιστορία, πέρα από κάθε άλλο μάθημα, θα μπορέσει να λειτουργήσει ως εναρκτήριο λάκτισμα για την ομορφότερη εισαγωγή στην διδασκαλία της ενσυναίσθησης. Καθημερινά θα μπορεί μέσω των πολλών παραδειγμάτων της, να εμποτίσει στα παιδιά την αξία του να συναισθάνονται και να αντιλαμβάνονται την ανθρώπινη αξία του άλλου. Την αξία που δεν έχει φύλο, χρώμα, εθνότητα και θρησκεία. Μαθαίνοντας τους να βάζουν στη θέση του άλλου τον εαυτό τους, έρχονται αντιμέτωπα με την πραγματικότητα. Εντυπώνοντας τους από μικρά την εικόνα, να συναισθάνονται κάποιον τρίτο, μιμούμενα με τη σειρά τους ακολουθούν την ίδια πορεία. Αυτή στη συνέχεια θα πάει στο σχολείο και θα «ανδρωθεί». Εκεί, το παιδί θα κοινωνικοποιηθεί και θα κληθεί να εκφράσει γρήγορα τις εντυπωμένες του εικόνες ως προς την αντιμετώπιση του «άλλου». Ο κόσμος μας δεν θα αλλάξει ποτέ, αν εμείς οι ίδιοι δεν αλλάξουμε. Αν δεν γίνουμε αυτό που θέλουμε να είμαστε. Αν δεν προσπαθήσουμε για την κοινωνία που εμείς ιδανικά θα θέλαμε να ζήσουμε.

ΤΕΛΟΣ

Βιβλιογραφία

- D. L. Schacter, D.T Gilbert, D.M Wegner, M.K Nock, *Εισαγωγή στη Ψυχολογία*, Συλλογικό έργο, επιμέλεια Στέλλα Βοσνιάδου, μτφρ. Ελισάβετ Κοππάση, Γωγώ Δαβανέλου, Στέλιος Χαρτζίδης, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2018.
- Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη, γιατί το EQ είναι πιο σημαντικό από το IQ*, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 1998.
- Gravillon Isabelle, Τα παιδιά μας αυτοί οι φιλόσοφοι, Ψυχολογία των σχέσεων, μτφρ. Μαριλένα Καρρά, Νάντη Σακκά, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2018.
- Hilgard, *Εισαγωγή στη Ψυχολογία*, τόμος Β΄, εκδ. Παπαζήση, 2004.
- K. Oatley & J. Jenkins, *Συγκίνηση, Ερμηνείες και κατανόηση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004.
- Lucien Febvre, *Εναισθησία και Ιστορία, ιστορία και ψυχολογία*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2015.
- Wade Carole, Ψυχολογία, μτφρ. Παναγιώτα Πολυματίδου, εκδ. Τζιόλα, Θεσ/νικη 2017.
- Γ.Κ Παπαγεωργίου, *Ψυχολογία*, 3^η έκδοση, Ψυχοτεχνική, Ηράκλειο Κρήτης, 1985.
- Ε.Π Παπανούτσος, *Ψυχολογία*, 3^η έκδοση, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1972.
- Ελένη Γ. Νίνα Παζαρζή – , *Εισαγωγή στην κοινωνική Ψυχολογία*, εκδ. Da Vinci, Αθήνα 2015.
- Ζωρζ Μοκό, *Ψυχανάλυση και Εκπαίδευση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1997.
- Κοντοβά Μαρία, *Η βία στα εν χρήση σχολικά βιβλία της ιστορίας του Γυμνασίου, Έρευνα από τη σκοπιά της παιδαγωγικής ειρήνης*, Θεσ/νικη 2009.
- Στέλλα Βοσνιάδου, *Εισαγωγή στην Ψυχολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2001.

- Χαράλαμπος Σ. Κουργιαντάκης, *Διδακτική της Ιστορίας: Η λογική κατανόηση και η ερευνητική ομάδα του πανεπιστημίου του Λονδίνου*, στο *Περί Ιστορίας*, Ιόνιος Εταιρία Ιστορικών Μελετών, Κέρκυρα 2007.